

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YAŞLILIĞI MEKÂN ÜZERİNDEN OKUMAK:
İSTANBUL’UN KADIKÖY VE BAĞCILAR
İLÇELERİNDE YAŞLILIĞIN MEKÂNSAL BOYUTU

Yüksek Lisans Tezi

Beyza İSEN

200009990

İstanbul, 2022

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YAŞLILIĞI MEKÂN ÜZERİNDEN OKUMAK:
İSTANBUL’UN KADIKÖY VE BAĞCILAR
İLÇELERİNDE YAŞLILIĞIN MEKÂNSAL BOYUTU

Yüksek Lisans Tezi

Beyza İSEN

200009990

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Necmettin DOĞAN

İstanbul, 2022

ÖZ

Sosyolojinin gündemine aldığı güncel meseleler arasında, yaşlılık konusu önemli bir araştırma problemi olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Tüm dünyada ve ülkemizde değişen demografik özellikler çerçevesinde içinde bulunduğumuz dönemde “yaşlılık” meselesi farklı bir konum kazanmıştır. Toplumsal konular ele alınırken ülkemiz için gençler, gençlik meseleleri ön plana alınmaktayken, hali hazırda yaşlanan nüfusa sahip bir ülke konumuna geçişimizin önemi, son birkaç yıldır fark edilmekle birlikte, bu yeni oluşuma bağlı değişim ve dönüşümler dikte edilmeye başlanmıştır. Bu çalışma da yaşlılık meselesini konu edinerek, bireyin mekândan bağımsız düşünölemeyeceğini ön planda tutarak, yaşlıların mekân ile ilişkisine odaklanmaktadır. Kentte yaşayan yaşlıların, mekân ile ilgili memnuniyetlerinin nasıl olduğu, kendilerini yaşadıkları yere ait hissedip hissetmedikleri, mekânsal değişime tepkileri, mekânın onlara hangi imkânları sağladığı, mekânın onlar için bütünleştirici mi yoksa ayrıştırıcı bir tavır mı sergilediğı gibi sorular, bu araştırma için temel soruları oluşturmaktadır.

Bu çalışma kapsamında araştırma sorularının içeriğini yaşlıların mekân algıları, aidiyetleri ve beklentilerine ilişkin görüşleri Henri Lefebvre’in mekân kavramına yaklaşımları perspektifinde ele alınmıştır. Araştırmaya yönelik, yaşlı bireylerin mekânsal pratiklerinin okunmasına yönelik, farklı habituslarda yaşayan 65 yaş ve üzeri kişilerle görüşme sağlanmış, yaşlı bireylerin mekânsal ilişkileri analizi yapılmış ve yaşlıların mekâna ilişkin beklentileri ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda İstanbul ilinde iki farklı semt örneğı ele alınarak, mekânsal değişim, mekân algısı ve yaşlı bireylerin mekâna yönelik ilişkilerinin ve beklentilerinin değerlendirmesine yönelik bir çalışma sunulmuştur. Çalışma kapsamında Kadıköy ve Bağcılar ilçeleri seçilerek, 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşan örneklem seçimi ile Kadıköy’de ikamet eden beş kişi ve Bağcılar’da ikamet eden beş kişi ile olmak üzere, toplam on kişi ile mülakat yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri kapsamında, içerik analizi yöntemi ile bulgular analiz edilmiştir. Bu araştırma ile yaşlı bireylerin, toplumsal devinimler sonucu kentsel mekânda meydana gelen değişimler karşısında onların da karşılıklı değişime uğradığı ve mekânın yapısını etkilediğı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Henri Lefebvre, mekân, mekân algısı, yaşlılık

ABSTRACT

Among the current issues that sociology has put on its agenda, the issue of old age has started to emerge as an important research problem. Today, the issue of “old age” has gained a different position within the framework of changing demographics in all over the world and Turkey. While social issues are being addressed for our country, youth and youth issues are taken to forefront. With the importance of our transition to a country with an aging population has been recognized in the last few years, changes and transformations due to this new formation have begun to be dictated. This study focuses on the relationship of the elderly with the space, by focusing on the issue of old age, keeping in the foreground that the individual cannot be thought independently of the place. Questions such as how the elderly living in the city are satisfied with the place, whether they feel like they belong to the place they live in, their reactions to spatial change, what opportunities the place provides for them, whether the space has an integrative or divisive attitude for them, constitute the main questions for this research.

Within the scope of this study, the content of the research questions, elderly people’s perceptions of space, opinions on their sense of belonging and their expectations are discussed in the perspective of Henri Lefebvre's approach to the concept of space. Within the framework of the research, interviews have been made with people aged 65 and over living in different habitus to read the spatial practices of the elderly people, the spatial relations of the elderly individuals have been analyzed and the expectations of the elderly regarding the space have been brought to the forefront. In this context, a study on spatial change, perception of space, and the evaluation of the relations and expectations of elderly individuals towards space is presented by considering two different districts in the province of Istanbul. In the course of the study, Kadıköy and Bağcılar districts have been selected and interviews have been conducted with a total of ten people, five people residing in Kadıköy and five people residing in Bağcılar, with a sample selection of individuals aged 65 and over. Within the scope of qualitative research methods, the findings have been analyzed with the content analysis method. With this research, it has been concluded that the elderly individuals, in the face of changes in the urban space as a result of social movements, also undergo mutual changes and affect the structure of the space.

Key Words: Henri Lefebvre, Space, Perception of space, Old age

ÖNSÖZ

Ülkemiz temelinde modernizm sonrası değişen toplum yapımızı açıklarken başvurduğumuz en önemli alan, toplumumuzun yapı taşı olan aile kurumudur. Bununla birlikte mekân okumaları, bir yerin değişimlerinin ve ilişkilerin tartışılmasına imkân veren yegâne alandır. Hem kentsel çalışmalar hem birey odaklı çalışmaları birleştiren bir araştırma yapmak bu konuda bütünsel bir değişim okumaları ortaya çıkarmayı sağlayacaktır. Yaşlılık ve mekân kavramlarını birlikte ele alan bir konu seçimi de benim araştırmam için bu niteliği sağlaması yönüyle ufkumu açmamı sağlamıştır.

Kent çalışmaları, sosyoloji bölümü lisans dönemlerimde çokça ilgimi çeken, okumalarını severek yaptığım, bir alan özelliği göstermekteydi. Herhangi bir yerde otururken, oradaki insanları izlemek, mekanları gözlemlemek severek yaptığım bir eylemken, tez için mekân konusunu çalışmak ilgilerimi yazıya dökebileceğim bir fırsat sunmaktaydı. Bununla birlikte İstanbul Üniversitesi Yaşlılık Atölyeleri, benim için yaşlılık çalışmaları kapsamında bir farkındalık oluşmasını sağlamıştır. Bu konuda, bölümümüz hocalarına teşekkürlerimi sunuyorum. Bugün bu tez konusu ortaya çıktıysa, okulumuzun düzenlediği yaşlılık atölyelerine katılma fırsatı bulduğum ve konu içeriklerinin ilgimi ne kadar çok çektiğini fark edebilmemi sağladığı içindir.

Samimiyetle söylemek gerekirse, yaşlılık korkusu olan biriydim, daha sonra yaşlılık çalışmalarıyla ilgilenmeye başladığımda bunun sebebinin aslında bize sunulan “yanlış yaşlı fikrinden” kaynaklı olduğu anladım. Yaşlılık ayrımcılığı ya da yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışları kabul edemiyorum. Bir gün hepimizin yaşlanacağı gerçeği hali hazırda dururken bu ayrımcı tutumları ya da olumsuz söylemleri üretip yaşatmamız, yarın için bugünden kendimize yapabileceğimiz en büyük kötülüktür.

Sabahları bahçemizdeki gül ağacından benim için gül toplayıp, dikenlerini temizlediği halde elime batmasın diye sapını sararak camıma bırakan bir dedeye sahip olmak, belki de yaşlıları benim için ayrı kılan hislerin duygu tohumlarını serpmiştir. Bugün bu tezi

yazmamda etkisi olan, yaşlıya saygıyı ve sevgiyi içimde var ettiğine inandığım dedeme, tüm hayatım boyunca, eğitim sürecimde benden maddi manevi desteklerini esirgemeyen aileme, bilhassa tez sürecimde olumlu tutumlarıyla anneme teşekkürlerimi sunuyorum. Saha çalışmalarında ve sözlü destekleriyle her zaman yanımda olan arkadaşlarıma, benimle bu sürecin her anına tanıklık edip yoldaş olan sevgili eşim Süleyman İSEN'e ve tez yazımı süresince benden bilgi birikimi, tecrübelerini esirgemeyen, sevgili hocam Sayın Prof. Dr. Necmettin DOĞAN'a teşekkür ederim. Ayrıca değerli yorum ve katkıları için tez jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Korkut TUNA ve Sayın Prof. Dr. Yunus KAYA'ya çok teşekkür ediyorum.

Yaşlılık çalışmak, yaşlılarla konuşmak benim için çok keyifliydi, çalışmamın ulaştığı herkese, yaşlılık farkındalığı oluşturması ve keyifli okumalar sunması dileğiyle...

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ VE ARAŞTIRMA PROBLEMİNİN TANIMI	1
1. YAŞLILIK VE İLGİLİ KAVRAMLARA BAKIŞ.....	2
1.1. Yaşlılık Kavramı	2
1.2. Nüfusun Yaşlanması	4
1.3. Yaşlılık	5
1.4. Geriatri ve Gerontoloji	6
1.5. Türkiye’de Yaşlılık	6
1.5.1. Yaşlılık ile İlgili Sosyal Politikalar.....	9
2. MEKÂN KAVRAMI ÜZERİNE	14
2.1. Mekânın Bedenselleşmesi	18
2.2. Yaşlılık ve Mekân	20
2.3. Henri Lefebvre’nin Mekân Kuramı	21
2.4. Pierre Bourdieu	24
2.5. Edward W. Soja	26
2.6. Doreen Massey.....	28
3. YAŞLILIĞI MEKÂN ÜZERİNDEN OKUMAK: İSTANBUL’UN KADIKÖY VE BAĞCILAR SEMTLERİNDE YAŞLILIĞIN MEKÂNSAL BOYUTU.....	29
3.1. Araştırma Konusu	29
3.2. Araştırmanın Amacı	29
3.3. Projenin Kapsamı	30
3.4. Araştırmanın Tasarımı	31
3.4.1. Yöntem.....	31

3.4.2.	Teknik (Veri Toplama Aracı)	31
3.4.3.	Araştırmanın Sınırlılıkları.....	32
3.5.	Araştırmanın Varsayımı	33
3.6.	Verilerin Analizi.....	33
3.6.1.	İmkân Sunucu Mekânı Olarak: İstanbul	34
3.6.2.	Dayanışma İhtiyacına Çözüm Olarak Akraba Yanını Mesken Seçme	35
3.6.3.	Mekân İçin Aranılan Özellik: Mahalle Kültürünün Varlığı.....	36
3.6.4.	Mekânda Memnuniyetin Temel Yapıtaşı: Alışılmışlık	38
3.6.5.	Yaşlılıkta Eski Mekânlara Özlem	39
3.6.6.	Yaşlılar İçin Buluşma Mekânı Olarak: Cami	40
3.6.7.	Yaşlı Bireylerin En Büyük Yardımcısı: Çocuklar	42
3.6.8.	Perde Arkasında Kalan Ayrımcılık Türü, “Yaşçılık” Farkındalığının Noksanlığı.....	42
3.6.9.	Gündelik Hayat Pratiklerinde İkincil İhtiyaç Olarak Sosyal Medya, Akıllı Telefon, Televizyon Kullanımı	44
3.6.10.	Yaşlılıkta Bir Bağlılık Türü: Sürekli İlaç Kullanımı	45
3.6.11.	Gündelik Hayatın En Uzun Zaman Geçirilen Mekânı Evler	46
3.6.12.	Mekân Aidiyetinin Mihenk Taşı Komşuluk İlişkileri.....	48
3.6.13.	Yaşlılıkta Sevilen Fakat Gezme İmkânı Bulunamayan Mekânlar.....	50
3.6.14.	Yaşlılık Politikalarına Dair Paylaşımlar	50
3.6.15.	Kentsel Dönüşümün Gerekliliği Görüşü ve Kentsel Dönüşüme Bakış	52
3.6.16.	Pandemi Sürecinde Yaşlı Olmak	54
SONUÇ.....		56
KAYNAKÇA.....		60

GİRİŞ VE ARAŞTIRMA PROBLEMİNİN TANIMI

Modernleşme başta olmak üzere toplumsal devinime sebep olan değişim süreçlerine bağlı olarak meydana gelen varyasyonların en önemli alanlarından biri kent mekânlarıdır. Kentlerde meydana gelen bu değişimin pek çok etki alanları da mekânlar üzerinden, bilhassa mekân- insan ilişkisi bağlamında okunabilmektedir. Toplumsal değişmeyi açıklarken temel aldığımız, Modernleşme, Sanayileşme, Kapitalizm ve Kentleşme süreçleri, mekâna yeni bir boyut kazandırmıştır. Gecekondulaşma, apartmanlaşma ve uydu evlere varan konut biçimdeki farklılaşmalar; kentsel dönüşümler, nüfus artışı vb. nitelikler, bireyler için yeni yerleşim yerleri oluşturmuştur. Yeni yaşam alanları beraberinde gündelik pratiklerdeki farklılaşmaları da meydana getirmiştir. Bu araştırma için temel alınan kısım, yaşlı bireyler için yeni mekânlar oluşturulmuş olmasıdır. Bu tezin çalışma alanı için, İstanbul gibi kozmopolit bir kentte, farklılıkların gözlemlenebilme imkânının mevcudiyeti göz önünde bulundurularak, farklı iki yakasından ilçeler tercih edilmiştir. Bu bağlamda, nitelikli karşılaştırmalar ve ilişkisel açıklamalara ulaşılmasına yönelik, İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biri olan Kadıköy ilçesi ve en kalabalık nüfuslu yerleşim alanlarından biri olan Bağcılar tercih edilmiştir.

Son 15 yılda inşaat sektöründe meydana gelen sıçramalar, yeni yerleşim alanları oluşturulma hızı, değişen konut ihtiyacı, toplu konut inşası, artan nüfus, göçler... vb. durumlar mekânsal değişimi meydana getirmiştir. Bu değişimin en çok etkilenen gruplarından biri de yaşlılardır. Nitekim yaşlı bireylerin zamanlarının birçoğunu emeklilik, sağlık problemleri, şehrin karmaşasından kaçış gibi sebeplerle evde geçiriyor olmaları, yaşadıkları mekân ile kurulan ilişkinin önemini artırmaktadır. Tezin ana araştırma sorusunu, yaşlılık döneminde mekân ile nasıl bir ilişki kurulduğu, mekâna ilişkin beklentiler ve yaşlı bireylerin gündelik pratiklerinin mekâna bağlı olarak nasıl şekillendiği meselesi oluşturmaktadır. Yaşlı bireylerin yaşadıkları çevrenin, yaşam biçimlerine nasıl sirayet ettiğinin ölçülmesi, mekânsal algılarını açıklamaktadır. Alt araştırma sorularının içeriği ise şu şekildedir:

- Ülkemizde yaşlılık ve yaşlı nüfusundaki artış neyi ifade etmektedir?
- Kentsel mekânda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin etkileri nasıldır?

- Yaşlı algısında mekân ne ifade etmektedir?
- Yaşlı bireylerin mekâna ilişkin beklentileri nelerdir?
- Mekân yaşlı bireyler için kısıtlayıcı mı yoksa özgürleştirici mi?

Araştırmanın temel hipotezi ise şu şekildedir: “Mekân ve mekânla kurulan ilişkiler, mekânsal değişimlere bağlı olarak, yaşlılık pratiklerini etkilemektedir.”

Mekân, mimarisi, fiziksel özellikleri ve hisleriyle bir bütündür ve tüm yönleriyle değerlendirilmelidir. Mekân insanlar için hem bir barınma ihtiyacının merkezi hem de diğer insanlarla kurulan ilişkilere anlam veren yerdir. Mekânın varlığı ve nitelikleri, sosyal ilişkilere olanak sağlamak ve beslemektedir. Yaşlılık döneminde mekân ile kurulan ilişkinin tanımlanması ve bu ilişkinin farklı biçimlerinin okunması, toplumsal alanın bir nebze dışında kalmış bir grubun tekrar merkezine çekilmesine olanak sağlamaktadır. Yaşlı bireylerin şehir hakkından yeterince faydalanıp faydalanamıyor olması önemli bir problem niteliği göstermektedir. Nitekim herkesin şehir hakkından faydalanabiliyor olması bireysel bir anlamda doyum sağladığı gibi toplumsal harmoniye de hizmet etmektedir.

1. YAŞLILIK VE İLGİLİ KAVRAMLARA BAKIŞ

1.1. Yaşlılık Kavramı

Literatürde yaşlılık kavramını açıklamaya yönelik çabalar, genellikle kronolojik tanımlamayla başlayarak, biyolojik, sosyolojik ve psikolojik tanımların temelinde bir bütün olarak ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Yaşlılığı çoğunlukla bireyin yaşına bağlı olarak tanımlama eğilimi yaygındır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1998) yaşlılığı kronolojik olarak ele almış ve yaşlılığın başlangıcını 65 yaş olarak belirtmiştir. Fakat tabii bu tanımlama dönemlere, kültüre ve sosyal ortamlara göre değişebilmektedir. OECD (1992) yaşlı nüfusu “davranış ve ihtiyaçları değişen, 65 yaş üzerindeki insanlardan oluşan heterojen bir grup” olarak almaktadır (Kalaycı, 2011:4).

Bütüncül bir yaklaşımla ele aldığımızda yaşlılık kavramı, 65 yaş üzeri bireyleri ilgilendiren bir sınırlılığa sahip değildir. Toplumun her kesimini kapsayan, her bireyin tecrübe etmesi kaçınılmaz olan bir durumdan söz edilmektedir. “Yaşlı”nın anlaşılabilir, önemseniyor ve yaşatılabilir olması, toplumsal bütünlüğün sağlanabilir olması demektir. Yaşlılık kavramının tanımlanmasının dönemlere, kültüre ve bireysel yetişkinliğe bağlı değişebildiği, psikolojik ve sosyal alanlarda da yorumlandığı gerçeği, yaşlılığın toplumsal bir olgu olarak ele alınmasının önemini göstermektedir. (Kalaycı, 2011:4) Yaşlılığı salt, 65 yaş ve üzeri bireyler olarak tanımlamak sadece konuya bir giriş cümlesinden ibarettir, yaşlılığı anlatmak ve tanımlamak konusunda yetersiz kalmaktadır. Yaşlılığın sınırları değişkendir, toplumsal olarak inşa edilir ve toplumsal yaş ile biyolojik yaş gibi ayrımları içeren, bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekmektedir (Bourdieu, 2016:174). Bu bağlamda “yaşlı”nın topluma ve yaşlılığa ilişkin algısının sosyolojik perspektiften ele alınması, yaşlılık kavramının, bireyin sosyalleşme alanı olan ‘mekân’ ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi, yaşlılığa ilişkin göz ardı edilen durumlara yönelik farkındalığın kazanılmasına olanak sağlamaktadır. Bu araştırma da ülkemizde sınırlı sayıda araştırmalara konu olan yaşlılığı, yaşlılığın ve mekânın kentlileşme ve modernleşme sürecinde uğradığı değişimi temel alarak, yaşlılık ve mekân ilişkisini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Yaşlılık konusu, tüm insanlığı ilgilendiren bir konu olmasının yanı sıra, yaşlı nüfus ve yaşlanmakta olan nüfus özelliği gösteren toplumlar için başlıca önemlilik arz etmektedir. Ülkemizin genç nüfus özelliği gösterdiği düşüncesi, zihinlerde bir yanılsama olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Türkiye, günümüzde yaşlanan nüfus özelliği gösteren bir ülke konumunda olmakla birlikte yakın zamanda yaşlı nüfus nitelendirmesine uygun bir yapıya bürünecektir. Yaşlılık meselesi, bireysel olarak biyolojik yaşlanmanın da ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Yaşlılık olgusunun bu araştırma içeriğinde problematize edilmesinin başlıca sebebi, yaşlılığın göz ardı edilen anlamlarına ve bağlamlarına yönelik bir farkındalık oluşturulmasının sağlanmasıdır. Bununla birlikte toplumlar ve bireyler açısından belli kalıp yargılara bağlı olarak yerleşen negatif yaşlılık algısına alternatif çerçeve sunulması ve yaşlılığın toplumsal alanda yapılacak okumalarda hatırı sayılır bir öneminin olduğunu ön plana çıkarmaktır.

1.2. Nüfusun Yaşlanması

Yaşlılık araştırmalarıyla birlikte, son yüzyılda ön plana çıkan kavramlardan biri de nüfusun yaşlanmasıdır. Teknoloji çağının getirdiği imkânlar ve sağlık alanında meydana gelen gelişmelerle birlikte insanlar daha uzun yıllar yaşayabilmekte, ölüm oranları azalırken, doğum oranları azalmakta ve dolayısıyla yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde duymaya alışkın olduğumuz bu süreç, günümüzde gelişmekte olan ülkeler için de geçerli olmaya başlamıştır (Şentürk ve Ceylan, 2015:13). Türkiye’de de yaşlı nüfus oranının son beş yılda %22,5 (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020) oranında artış gösterdiği gerçeği; yaşlılık, yaşlı nüfus ve yaşlılığa ilişkin konuları gündeme almanın gerekliliğini göstermektedir. Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve üzeri nüfus, 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi iken son beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2040 yılında %16,3'ları yakalaması ön görülmektedir. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021) Yaşlı nüfus oranının rakamsal ifadesi ülkemizdeki değişimin net bir göstergesidir. Bu sebeple sosyolojik bakış açısıyla yaşlılık kavramını ele alma meselesi gündemin önemli bir konusu haline gelmektedir.

Nüfusun yaşlanması, yaşlı bireylerin yaşam alanlarına olan ihtiyacı da artırmaktadır. Yaşlı olma durumu, çağdaşlık (aynı çağda yaşayan, çağcıl) gibi sınıflamalar insanların birbiriyle kurduğu ilişkilerde belirleyici bir unsur olabilmektedir. Bu sebeple yaşlılarla yakın olma, habitatında vakit geçirme istediği her yaş grubu için tercih edilebilir niteliktedir. Yaşlılar için de bu durum çevresel şartlarla birlikte değerlendirilmelidir, aile, komşu, arkadaş çevresi ve mekânla kurulan ilişkiler bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yapılan araştırmalar da bunu destekler nitelik göstermektedir. Yaşlı bakımevimdeki yaşlılarla yapılan çalışmalarda, orada yaşamakta olan bireylerde, alışık olduğu gündelik yaşamdan el çekmek zorunda kalmanın olumsuz etkileri gözlemlenmektedir. (Küntay, 2014) Yine kentsel dönüşüm ve yaşlılık bağlamında yapılan araştırmalar, yaşlı bireyin yeni bir ev sahibi olmak yerine, sahip olduğu ev ve komşuluk ilişkilerini devam ettirmeyi tercih etmesi yönündeki düşüncenin baskın olduğunu göstermektedir (Ergun ve Dericioğulları Ergun, 2010). Bu bağlamda yerinde yaşlanma kavramının önemine dikkat çekilmelidir. Yerinde yaşlanma kavramı

“yaşlıların bildikleri bir ortamda yaşama arzusunu” ifade eden bir yaklaşımdır. Bireyin yerinde güvenle yaşlanması, yaşlı bireyin, ailenin ve toplumun bütünsel faydasına işaret etmektedir. Yerinde yaşlanma, kişinin hem fiziksel hem psikolojik yönden ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayarak yaşam kalitesinin artmasını sağlamaktadır (Kalınkara ve Arpacı, 2013:58). Yaşlıların evini ve evinin çeperindeki alanı ifade eden bu kavram, yaşamımızı inşa ettiğimiz kişisel ve sosyal dünyamızın, tüm yaşam sürecimize tanıklık etmesi ihtiyacının bir göstergesi konumundadır.

1.3. Yaşçılık

Yaşlılık konusu ele alınırken bahsi geçen önemli kavramlardan biri de “yaşçılık” (ageism) kavramıdır. Bu çalışma kapsamında derinlemesine bir yaş ayrımcılığı konusu işlenmemekle birlikte, ayrımcılığı besleyen ön yargılı tutumların, yaşlı bireylerin hayatını son derece zorlaştıran bir durum olduğunun altı çizilmesi gerekmektedir. Yaşçılık, ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi diğer ayrımcı yaklaşımlar kadar toplumsal ilişkileri etkilemektedir. Yaşlı bireyler sadece yaşları yüzünden iş yaşamında, insanlarla olan ilişkilerinden veya sosyal hizmet alırken ayrımcı davranışlarla karşılaşmaktadır. Yaşçılık zamanla ideoloji haline gelerek, ileri yaş gruplarına karşı tutum ve davranışları etkileyen bir unsur haline gelmektedir (Kayacan, 2017:17). Yaşa bağlı ayrımcı tutumlar yaşlıların iş yaşamını sosyal yaşamını olumsuz etkilemekte, yaşlı istismarına sebep olmaktadır. Yaşlı istismarı, yaşlı bireyin sağlık veya iyilik halini tehdit eden veya zarar veren herhangi bir davranıştır. İstismar bedensel, psikolojik veya ekonomik olabilir, aynı zamanda ihmale de dönüşebilmektedir (Akdemir, Görgülü, ve Çınar, 2008:69).

Bir insanın net bir biçimde ne zaman yaşlı olarak tanımlanabileceğinin genel-geçer bir kabulü yoktur. Dünya Sağlık Örgütü ve benzeri kuruluşların, 65 yaş üstüne işaret eden yaşlılık çalışmaları, sosyal politikaların üretimine yönelik bir alan belirlenmesi konusunda ihtiyacı karşılamaktadır. Ancak sosyolojik perspektifle bakıldığında toplumların, ülkelerin, kültürlerin ve bireylerin objektif bir yaşlı tanımlamasına sahip olması beklenmemektedir. Her bireyin yaşlılığa dair tanımı, beklentileri, yargıları farklılık göstermektedir. Nitekim araştırmalar da bu açıklamaları destekler niteliktedir. Örneğin 2010 yılında yayınlanan Avrupa Sosyal Anketi’ne göre “Sizce bir insan kaç

yaşından sonra yaşlı sayılır?” sorusuna Türkiye’de 55 yaş, Portekiz’de 66 yaş, Yunanistan’da 68 yaş ifadelerine yer verilmiştir (Çayır, 2018:82).

1.4. Geriatri ve Gerontoloji

Yaşlılığa, yaşlı bilimleri çerçevesinde baktığımızda geriatri ve gerontoloji kavramları karşımıza çıkmaktadır. Geriatri kısaca yaşlı tıbbı olarak adlandırılmakla birlikte, yaşlı sağlığı ve hastalıklarını inceleyen bir bilim dalıdır. Geriatri bölümü hastalara farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, yaşlılıkla ilgili sorunları çözmeyi hedefleyen, yaşlı hastaların hayat kalitelerinin artmasını önemseyen bir tutum sergilemektedir. Henüz ülkemizde 65 ve üzeri hastalara hizmet veren geriatri kliniklerine az rastlanmaktadır. Yaşlı sağlığının korunması, şartlarının iyileştirilebilmesi için bu bilim dalının tanınması ve yaygınlaştırılması önemlilik arz etmektedir (Kılıç, Kızıarslanoglu, Özsürekci, Köklü, ve Ülger, 2013:136). Gerontoloji ise yaşlılıkla ilgili genel çalışmaları kapsayan bir bilim dalıdır. Gerontoloji Yunanca geros, ‘yaşlı adam’ ve logos, ‘bilim’ kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiş yaşlılığı ve yaşlanmayı konu edinen bir alandır (Yazıcı, 2014:21).

1.5. Türkiye’de Yaşlılık

Dünya nüfusunun ‘yaşlanan’ bir profile doğru evirildiği gerçeği, son dönemlerde hakından sıkça söz edilen bir konu özelliği göstermektedir. Gerek ekonomik düzenlemeler gerekse sosyal politikalar ve sorunlar bazında, yaşlılık konusu devletlerin en önemli hizmet alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal anlamda yaşlı bireyler için, emeklilik konusu, sağlık hizmetleri ve sosyalleşme mekânları düzenlemeleri, devlet planlamalarında kendine yer bularak, yaşamsal faaliyetlerin devamlılığı için azami gayretle üretilmesi ve geliştirilmesi gereken alanlar olarak varlık göstermektedir. Nüfusun yaşlanması problemi Avrupa ülkeleri için “kulağa aşına gelen” uzun yıllardır bir “mesele” olarak kabul görmekle birlikte, nüfusun artırılmasına yönelik, doğum teşviki, maddi yardımlar vb. alanlarda desteklemeler görülmektedir.

Hali hazırda ülkemizin mevcut konumu da bu desteklerin sağlanmasını gerekli kılan bir yaşlı nüfus oranına ulaşacağı profilini çizmektedir.

Türkiye’de var olan genç nüfus dinamiği, yaşlı nüfus endişesinin göz ardı edilmesine sebep olmaktadır, ancak Duben’in (2018) da vurguladığı gibi “Türkiye dünyanın en hızlı yaşlanan ülkeleri arasında yer almaktadır.” Birleşmiş Milletler, 65 yaş üstü nüfusun yüzde yedilere ulaştığı ülkeleri, yaşlanan nüfus kategorisinde tanımlamaktadır. Tüm istatistikler Türkiye’nin mevcut durumuna işaret etmektedir (Özbay, 2015:322). Yaşlı nüfus oranının artış göstermesi, yaşlı nüfus sorununu da beraberinde getirmektedir, zira mevcut düzenin, yaşlı nüfusu toplum içine entegre edici bir nitelik taşımaması, yaşlılara karşı oluşan dışlayıcı algıyı beslemektedir. Nitekim modernitenin getirdiği çekirdek aile tipinin yaşlı ebeveyni “yuva” dışında yalnız yaşamaya itmesi yetişkin çocuk ve yaşlı ebeveyn ilişkilerinin zayıflamasına sebep olmaktadır, bu süreçte ilişkilerin zayıflaması ve hatta kopması, ön yargıların oluşmasını pekiştiren bir nitelik göstermektedir. Bunun sonucunda yaşlı birey hem aile içi konumunda hem de toplumsal alanda dışlayıcı bir tavra maruz bırakılmaktadır (Kalaycı, 2011:26).

Türkiye’de yaşlıların durumu, henüz yaşlılık çalışmaları dahilinde keline dar bir alanda yer bulsa da yaşlılık meselesini ele alan sosyal hizmete yönelik çalışmalar yapılmakta, yaşlılık sorunlarını temel alan dernekler kurulmakta, yaşlılık raporları yayınlanmakta ve yaşlılık atölyeleri gerçekleştirilmektedir. 2007’de Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu’nun yayınlanması bu gelişmelere başlangıç olarak somut bir örnek teşkil etmektedir. Ancak bu çalışmalar yaşlılık politikalarını, sosyal politikaların bir alanı olarak ele almak üzerine temellendirilmekte, yaşlılara karşı ayrımcı tutumlara ve toplumsal sonuçlarına yeterince değinilmemektedir (Tufan, 2007:32). Yaşlılık alanında çalışmaları beslemesi yönüyle önemli bir gelişme örneğini, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, Sosyoloji Araştırma Merkezi bünyesinde düzenlenen Yaşlılık Atölyeleri göstermektedir. Atölye kapsamında yaşlılıkla ilgili çalışan akademisyenler, kamu-özel sektör çalışanları, STK’lar, ilgili öğrenciler bir araya getirilerek, yaşlılık durumuna dair düşünsel bir zemin sunulmakta, var olan sorunlar ortaya konularak çözümsel bir yaklaşım benimsenmektedir.

Toplulukçu kültürlerde yaşlıya saygı göstermek, genel bir anlayış olarak günlük ritüellerin içinde yer almaktadır. Bireyciliğin ön planda olduğu kültürlerde ise yaşlıya saygı göstermek “şart” koşulmamaktadır. Bu anlayışta ancak bireyin kişisel özellikleri sayesinde saygı kazanması mümkün olmaktadır (Kalaycı, 2011:24). Yaşlılığın toplumsal yapılardan bağımsız düşünülmesi mümkün olmamaktadır. Türkiye toplulukçuluk-bireycilik kültürleri arasında yer almaktadır, bu nedenle bir yandan yaşlıya saygı göstermenin önemi vurgulanırken bir yandan geçmişteki kadar yaygın bir saygı anlayışı olmadığı gözlemlenebilmektedir. Nitekim son yıllarda da çeşitli birçok etkiye bağlı olarak yaşlıları dışlayıcı davranışlara sıklıkla rastlanmaktadır. Yapılan araştırmalarda yaşlıların, yaşlandıktan sonra en çok zorluk çektiği konular arasında insanların saygısız davranışları da yer almaktadır (APK Daire Başkanlığı Araştırma Müdürlüğü, 2004:28). Yine 65 yaş üzeri nüfus ile yapılan bir araştırmada da katılımcıların yüzde ellisinin toplumumuzda yaştan kaynaklanan bir ayrımcılığın varlığını kabul ettiği görülmektedir (Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı, 2008:94).

Türkiye’de yaşlılık konusu kavramsal çerçevede incelendiğinde, 65 yaş ve üzeri bireylerin toplam nüfus içindeki artan yüzdeliğinden bahsedilmesi su götürmez bir gerçektir. Ancak yaşlılık konusunda yüzdesel ifadeler ve tanımlar yetersiz kalacaktır. Yaşlılık kavramına açıklık getirilmesi noktasında, 65 ve üzeri tanımı, dünya üzerinde genel geçer bir ifade ile vuku bulsa dahi, ülkemizdeki ‘yaşlı’ tanımı hem kültürümüze hem de daha niteliksel bakıldığında bireysel olarak farklı tanımlamaları, tahayyülleri içerebilmektedir. Nitekim yaşlılık konusunu sosyal bilimlerin konusu yapan yegâne durum da buradan gelmektedir. Ülkemizdeki yaşlılık konulu çalışmaların geneline bakıldığında, başlangıç olarak sağlık bilimlerinin ve sosyal hizmet alanlarının, yaşlı sağlığı ve yaşlılık politikaları temelinde yoğun çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Yine psikoloji alanında, yaşlı psikolojisini temel alan çalışmalar yapılırken; sosyoloji alanında yaşlılık çalışmaları yakın tarihte kendine yeni yeni alanlar açmaktadır. Mekân konusunu ele aldığımızda ise, çoğunlukla mimari konularda mekân açıklamaları ve incelemeleri kendine yoğun bir çalışma ortamı bulmaktadır. Ancak mekân sosyolojisi temelinde mekân konusu ele alınırken, mekânın sosyokültürel boyutunu inceleyen çalışmalar literatürde yer almaktadır. Yaşlılık ve mekân konularını meç eden çalışmaların varlığına ise az rastlanmakla birlikte; bu çalışma teorik bağlamı ve

kavramsal değinimler ile yaşlılık ve mekân bütünselliğine hizmet etmeyi amaçlamaktadır.

1.5.1. Yaşlılık ile İlgili Sosyal Politikalar

Ülkemizde değişen toplum yapısına bağlı olarak, yaşlıların mevcut durumu, yaşlılık politikalarının üretilmesi ve geliştirilmesi yönünde düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Refah devleti uygulamalarını benimseyen toplumlar, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür ve bu çerçevede politikalar üretmektedir. Türk toplum yapısında yaşlıya hürmet ve bakımının aile üyeleri tarafından üstlenilmesi durumları, çekirdek aile tipine geçiş, kadınların iş hayatında aktif rol alması vb. başlıca nedenlerle farklılaşmıştır. Yaşlı bireylerin maddi-manevi ihtiyaçlarının karşılanması görevini sosyal devlet prensibi ile devletin görevi haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), 61. Madde de yer alan “Yaşlılar, devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.” ifadesi, devletin bu konuda gelişmeleri takip ederek, ihtiyaçların karşılanması yönünde görev üstlenmesinin gerekliliğini göstermektedir.

Tüm dünyada yaşlı ihtiyaçları ve politikaları çeşitlilik göstermekle birlikte, genel anlamda, yaşlıların rahat bir yaşam sürebilmelerine yönelik uygulamaları içermektedir. Yaşlı bakım politikalarının en önemli amacı, yaşlıların aktif, bağımsız ve kaliteli bir yaşam sürmelerini sağlayacak imkanları sağlamak ve yönetmek olmalıdır (Ceylan, Ayar, ve Günel, 2015:69).

Sosyal politikalar üretilirken, yaşlı nüfusu kapsayan çalışmalara yer verilmesi birey ve toplum sağlığı açısından oldukça önemlidir. Yaşlanmanın, yaşamsal sürecin doğal bir parçası olduğundan ve bunu benimseyerek farklı güzel bir dönemin içinde bulunduğu kabulüyle hareket etmenin öneminden bahsediyor olsak da toplumsal yaşlanmanın fotoğrafına bakıldığında tedbir alınması gereken bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Kentleşme ve modernleşme ile değişen aile yapısı, yaşlı nüfus oranının artmasında etkili olduğu gibi, yeni biçim sosyal ilişkiler yaşlı yalnızlaşması gibi bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Toplumun yaşlanması durumu, devletler için gerekli bir refah

seviyesinden bahsedilmediği taktirde ciddi tehditleri de içinde barındırmaktadır. Yaşlı kavramı bir tehdit ya da olumsuzluk ibareleri içermese dahi yoksul ve yalnız yaşlılar hem bireysel olarak hem toplumsal olarak sıkıntılı bir süreci işaret etmektedir (Şentürk ve Yaman, 2013:102).

Toplumlardaki yaşlı nüfus oranının artışı, yaşlılıkla ilgili sosyal politikaların oluşturulmasına yönelik paydayı da aynı oranda etkilemelidir. Yaşlı nüfus oranı fazla olan ülkelerin gayri safi milli hasılasının büyük bir bölümü, yaşlı bakım hizmetlerinin sunulması ve aylık maddi yardımlara ayrılmaktadır. Bu durumun baş sebepleri arasında yaşlı nüfusun bir yönüyle tüketici konumunda olması yer almaktadır. Elbette yaşlı bireyleri yalnızca tüketici konumunda ele almak yanlış olacaktık, çünkü ne genç nüfusun hepsi çalışan durumundadır ne de 65 yaş ve üzeri nüfusun tümü işsiz kategorisindedir. Bu bağlamda yaşlı nüfusu tüketici, genç nüfusu ise üretici olarak tanımlamak yetersiz kalmaktadır (Santrock, 2014:603). Sonuç olarak, sosyal politikalar geliştirilirken, yalnızca bakım hizmetleri ve yardımlar söz konusu olmamalı, bunun yanında yaşlı bireylerin topluma entegre olmaları ve hayattan çabucak kopmamaları üzerine çalışmalar geliştirilmelidir.

Yaşlılık ile ilgili çalışmalarda toplumun geçmişine bakılacak olursa, Cumhuriyetin ilanı sonrasında 1930 tarihinde yürürlüğe giren 1580 sayılı yasa ile ilk defa kamu kuruluşu olan belediyelere yaşlı bakım evi temelli kurumlar açılmıştır. 2004 tarihinde kabul edilen kanun kapsamında ise belediyelerin görev sorumlulukları yaşlılara hizmet edilmesi yönünde biçimlendirilmiştir (Kırdı, 2007:11). Bununla birlikte Osmanlı dönemi devlet yapısında da vakıflar eliyle ihtiyaç sahibi yaşlı bireylerin refahının sağlanmasına yönelik destekleyici bir model benimsenmiştir. Bilhassa toplumumuzda yaşlıya hürmet kültürü her daim var olmuş, çeşitli etkileşimlere uğrayıp deformasyon görse dahi hala varlığını sürdürmeye muvaffak olmuştur.

Toplumdaki dezavantajlı konuma sahip bireylerin ihtiyaçlarının giderilerek avantajlı konuma getirilmesi amacıyla sunulan sosyal hizmetler, sosyal politikaların uygulanma biçimini göstermektedir. Ülkemizdeki sosyal hizmetlerin temelini, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 1983 tarihinde kabulü oluşturmaktadır. Yaşlı bireylere sunulan sosyal hizmetlerin planlanması ve geliştirilmesi

bu kanun içeriğince tanımlanmıştır. Bununla birlikte Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yaşlılara yönelik hizmetleri kapsamında, SGK'ya bağlı çalışmış yaşlı bireylerin emekliliklerinde sosyal güvenceleri korunmaktadır. Bu kapsamın dışında kalan 65 yaşını doldurmuş muhtaç ve kimsesiz vatandaşlar ise ihtiyaç sahibi yaşlı bireylere aylık bağlanmasını içeren 2022 sayılı kanun çerçevesinde desteklenmektedir (Yerli, 2017:1284). Ülkemizde 2000'li yıllar itibariyle sosyal politika alanında çalışmalar hız kazanmıştır, bunun bir sonucu olarak 2011 yılında "Aile ve Sosyal Politikalar" isimli bir bakanlığın kurulduğuna şahitlik edilmiştir. Bakanlığın ana gayesi toplumsal refahın sağlanması ile adil bir gelir dağılımının hedeflenmesi üzerine kurulmuştur (Şentürk ve Yaman, 2013:18-19).

Dünya genelinde gelişmiş ülkelerce deneyimlenmiş yaşlı nüfus yoğunluğunu içeren demografik yapı, bu alanda çalışmaların yapılması ve ihtiyaca yönelik modeller geliştirilmesini sağlamıştır. Türk toplumunun da hali hazırda yaşlı nüfusa sahip bir demografik modeline bürünmeye başlaması, bu alandaki planlamaları zorunlu kılmaktadır. Nitekim yaşlılık alanında topluma uygun politikaların geliştirilmesinde, bu alanda önemli bir geçmişi olan, tecrübe ve birikime sahip Avrupa ülkelerinin karşılaştığı problemler ve ürettiği çözüm önerileri göz önünde bulundurulması önemli bir artı olacaktır (Abay ve Bekaroğlu Doğan, 2012). Türkiye'nin demografik yapısındaki değişime bağlı olarak, yaşlılık çalışmaları da 1990 yılları sonrasında artış göstermeye başlamıştır. 2000'li yıllar itibariyle, toplumun yapısının yaşlanan nüfusa doğru evrilmesi söylemleri, yaşlılık konulu çalışmaların farklı disiplinlerce ele alınmasında etkili olmuştur (Yaman ve Acar, 2015:172). Böylece yaşlılığın konuşuluyor olması, bu alanda problematik üretiliyor olmasını desteklerken, yaşlılık alanındaki eksiklerin ve ihtiyaçların bilimsel sonuçlarını çıkararak, yapılacak sosyal politikaların düzenlenmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Küresel ve yerel perspektifte yaşlılık politikaları incelendiğinde, evrensel bir yaşlılık politikasından söz etmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Yaşlılara yönelik politikaların ilk deneyimlerine, yaşlı nüfus oranı belirli bir seviyenin üzerinde olması durumuyla karşı karşıya kalan Avrupa ülkelerinde rastlanılmıştır (Şentürk ve Ceylan, 2015:67). Dünyada yaşlılık politikaları toplumsal yapıya ve kültüre bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Sosyal politikalar kültürel yapıya ve ihtiyaçlara bağlı olarak

şekillenmektedir, ülkemizde geleneksel aile yapısı modelinin var olması, devlet temelli politikaların geliştirilmesinin yanında aile bireylerine de yaşlı bakımı üzerine sorumluluklar edinmesini gerekli kılmaktadır. Bu temelde ülkemiz sosyal politikalarının hem devlet ve yerel yönetimlerce uygulanan yardımlar hem de aile bireylerinin katkılarının yer aldığı bütünleşik bir modeli temsil ettiği gözlemlenmektedir. Avrupa ülkelerinde ise yaşlı bakım hizmetlerinin neredeyse tamamı devlet eliyle, belediyeler aracılığı ile yürütülmektedir.

Genel itibariyle ülkemizde yaşlılık ile ilgili sosyal çalışmalara verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Bu çerçevede yaşlılık ile ilgili politika ve hizmetlerin düzenlenmesinde ve geliştirilmesinde başat rolü Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü üstlenmektedir. Bununla birlikte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca uygulanan sosyal politikalar, yaşlıların refahını sağlayarak yaşam kalitelerinin yükselmesini amaçlamaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018:88). Yeni ismiyle, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yaşlılık ile ilgili çeşitli yardım politikaları yer almaktadır. Yaşlı aylığı, diğer maddi destekler ve evde bakım gibi hizmetlerin gerçekleştiriliyor olması hali hazırdaki uygulamalardır. 2021 yılı itibariyle aktif yaşlanmaya yönelik gerçekleştirilen önemli gelişmelerden biri: üçüncü yaş üniversitesi olarak bilinen, yaşlı bireylere yönelik yükseköğretim programları uygulamaya konulması olmuştur. Tüm dünyaya örnek teşkil edebilecek bu uygulama, "60+ Tazelenme Üniversiteleri" projesi adıyla 2021 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 6 üniversitede hayata geçirilmiştir. Proje ile 5.665 yaşlı, ücretsiz olarak teorik, uygulamalı bilimler, laboratuvar çalışmaları, seminer, atölye çalışmaları gibi derslerden oluşan 4 yıllık bir yetişkin eğitim modelinden hali hazırda yararlanmaktadır. Tüm üniversitelerde yaygınlaştırılması planlanan ve 60 yaşın üstünde olan her bir bireyin gönüllü olarak katılabileceği bu eğitim modeli ile yaşlı bireyleri, içinde bulunduğu dönemin biyolojik, sosyolojik, psikolojik yönden getireceği durumlara hazırlamak amaçlanmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Böyle bir uygulama yaşlı bireyler için hem zihinsel olarak hem fiziksel olarak olumlu yönde destekleyici, kendilerini gerçekleştirebilecekleri yeni bir dönemin habercisi olarak oldukça faydalı bir çerçeve sunmaktadır.

Türkiye’de yaşlılara yönelik hizmetler maddesel olarak şu şekilde sıralanabilir (TC Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı):

- Sosyal güvenlik hizmetleri
- Emekli dul yetim maaşı
- Engelli evde bakım destek aylığı
- Yaşlılara yönelik indirimli ve ücretsiz seyahat hakları
- Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetleri
- Yaşlı destek programı (YADES)
- Ulusal Yaşlanma Eylem Planı
- Evde sağlık ve yaşlı hizmetleri
- Gündüz bakım hizmetleri
- Yatılı bakım evleri

Ülkemizde birçok alanda yaşlı sosyal yardım hizmetlerinin bulunması olumlu bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte yeterli görülmemesi ve her geçen gün yenilenen gelişmeler ışında kendini yenilemelidir. Mekânsal anlamda da yaşlı bireylerin rahat edeceği yaşlı dostu kentler oluşturulması yönünde çalışmalar yürütülerek bu alanda yerel kurumlar öncülüğünde adımlar atılması yaşlı refahı açısından oldukça önemli bir unsurdur. Yine İngiltere, Avustralya gibi ülkelerde varlık gösteren, yaşlı köyleri, emekli köyleri olarak bilinen tek katlı tasarımı, geniş yeşil alanlarla çevrelenmiş peyzaj ile dünya çapında örnek alınması gereken bir profil çizmektedir (Şentürk ve Ceylan, 2015:71).

Bir ülkede yaşlı nüfusun artması, nüfus piramidinin değişmesi ve yeni bir toplumsal motiften söz edilmesidir, bu durum devletlerin ve yerel yönetimlerin, içinde barındırdığı yaşlı nüfus oranına göre, yeni kent düzenlemeleri ve sosyal politikalar yapması gerekliliğini göstermektedir. Bu çalışmada da yaşlı bireyler ve yaşadıkları kentsel alanla ilişkilerinin, yeterliliklerinin ve ihtiyaçlarının konu edilmesinin önemi bu çerçevede hedef alınmıştır. Bu alanda kurulan ilişki biçimlerinin tasnifi, üretilecek sosyal politika biçimlerini belirleyici bir unsur olma özelliği göstermektedir.

2. MEKÂN KAVRAMI ÜZERİNE

Mekânlar toplumsal devinimde, her alanda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin etkisiyle, zaman içerisinde farklı tanımlamalara ve ihtiyaçlara göre varlık göstermiştir. İnsanlığın varlığı için gerekli olan üretim ve bu üretim biçimleri mekânın değişiminde en etkili unsurlardan biri olmuştur (Şentürk, 2014:85). Tüm dünya için toplumsal değişimin temeli olarak ele aldığımız modernite öncesi insanlar, mekânları ihtiyaçları dahilinde üretmişler ve kullanmışlardır. Mekân bu dönemde bireylerin kendi düzenlemelerine tabii, doğayla uyum içerisinde, ayırtırmadan ve çevre kirliliğinden uzak, geleneksel toplum yapısına bağlı uzun yıllar varlık göstermiştir. İlk şehirlerin kurulmasından endüstri toplumuna kadar devam eden bu dönem insanların doğayla ve mekânla gerçek bir ilişki kurabildiği, kendi ihtiyaçlarına göre oluşturduğu için, benimseyebildiği mekânların varlığına imkân tanımıştır. Endüstri toplumunun gelişimi ile mekânlar da rasyonelleşme akımının etkilerine maruz kalmış ve bununla birlikte yaşam alanlarının, mekânların parçalanması söz konusu olmuştur. Kentsel mekânların yeni düzenler üzerine kurulmasıyla birlikte, Lefebvre'in de belirttiği gibi kullanım değerinden değişim değerine geçilmiştir. Mekânların kullanım değerine uygun olması, bireylerin gündelik ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik, bireysel, sosyal tüm faaliyetlerini tek mekânda topladığı, zevklerini tatmin edecek nitelikteki mekânlar özelliği göstermektedir. Günlük kullanıma yetkin, toplumsal faydaya yönelik üretilen mekânlardan, mimari yetkinlikleri sağlamaya yönelik, betonarme mekânlara geçilmiştir. Kapitalizmin insan ilişkilerini azaltıp, bireyleri yalnızlaştırma yönündeki etkileri bu çerçevede mekân üzerine etkisinden de okunabilmektedir. Oysa mekânın anlamı birleştirici niteliğiyle anlamlı olmaktadır. Mekân başkalarıyla ilişki içinde olmamızı sağlamaktadır, bu bağlamda insan ilişkilerine, yaşamımıza anlam veren yer özelliği göstermektedir. Mekân bu bağlamda sosyal ilişkileri beslerken aynı zamanda sosyal ilişkilerden de beslenerek var olmaktadır.

Endüstrileşme sonrası, mekânın toplumdaki işlevinin nasıl değiştiği konusu üzerinde duracak olursak David Harvey'in bu konudaki açıklamaları önemlilik arz etmektedir. Harvey mekânın toplumdaki işlevinin değişimini zaman ve mekân sıkışması kavramıyla açıklamaktadır. Televizyon, sosyal medya ya da haberleşme kanalları vasıtasıyla

dünyanın farklı mekânlarından gelen görüntülerin hızla akışının sağlanması, değişik mekânları üst üste getirmektedir. Böylece mekânların temsilleri gösterilmekte, geçici kullanıma hizmet etmektedir, bu bağlamda gerçek yaşamın yerini, gerçeğin temsili olan benzetimler almaktadır. İletişim araçlarının iş birliği ve düzeni üzerine kurulu yeni bilgi toplumunun mekânı da insan ilişkilerini bu alanda sınırlandırmaktadır. Bireyler ilişkilerini iletişim ağına bağlılıkları ve kullanımları düzeyinde yürütebildikleri için, bu ağın dışında kalmak dışlanmakla eş anlamlı olmaktadır. Nitekim yaşlılar için de bu ağdan yararlanamamak dahil olamamak durumu eşitsizliğe sebep olmaktadır (Tekeli, 2011:121).

Tüm mekânsal yapılar merkezinde bir öznenin varlığı ile kendini göstermektedir. İnsan mekânın öznesi olarak, kendisi ve geliştirdiği sosyal ilişkileriyle birlikte mekânı oluşturmaktadır. *“Mekânın öznesi olan birey varsa ve mekânı algılıyorsa, hissediyorsa o zaman mekândan söz edilebilir. Mekânın algılanması ve duyumsanması ile ilgili olarak ünlü yazar Gothe, ‘...güzel bir mekânın yarattığı coşkuyu, bizi oraya gözlerimiz bağlı götürmüş olsalar bile hissetmemiz gerekir...’ demiştir”* (Usta, 2020:26).

Mekân ve insan ilişkisinin bağı mekânların değişken bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Fakat bu değişkenlik doğal bir süreçten ibaret olmamakta tır, günümüz kentlerinin insan ürünü, yapay kentler üretilmektedir. Harvey ekseninde, mekân dediğimiz olgunun, toplumsal olarak belli kişiler için üretildiğini ve insanlar tarafından üretilen bu sosyolojik sahanın, yine insanları etkileyen de bir yönünün olduğu ifade edilebilmektedir.

Köksal Alver’in de deyişiyle: *“Belli bir inanç, değer ve kültür varlığı olan insanın eli bir yere değer ve o yer bir mekâna dönüşür. O yer, yer olmaktan çıkar ve adını bulur. Adı mahalle olur, sokak olur; ev, çarşı, hapishane, park, meydan olur”* (2010:118). Bu bağlamda mekânlarda insanlara ait dokuların varlığından söz edebiliriz, bu dokular alanların, mekânların bağıdır ve aynı zamanda insanların birbiri ile ilişki içerisinde olmalarını sağlamaktadırlar.

Mekân ile, mekân algısı olarak nitelendirebileceğimiz önemli olan ikinci bir kavramda da vardır ki, mekânın varlığını özümsemekle ilişkilendirilmektedir. Mekân algısı, basit

tanımıyla mekânın bilincine varmaktır. Mekânı algılarımız ile içselleştirir, davranışlarımız ile yönlendiririz. Bu sebeple mekâna ve kişisine bağlı olarak da mekânsal algı farklılaşmaktadır. Kişiler mekânı barınma gereksinimi başta olmak üzere, ihtiyaçları ve beklentileri çerçevesinde kullanmaktadırlar. Bu ihtiyaçlar ve beklentiler karşılandığı düzeyde mekânın randımanı artacaktır (Çiftçi, 2019:6). Her bireyin mekândan beklentileri farklı olmakta ve mekâna bağlı algıları da değişkenlik gösterebilmektedir. Bu algı ve değişkenlikler üzerinden, kişilerin mekânla ilişkileri, mekânın niteliği okunabilmektedir, tüm bunların kent mekânına yansımalarının çalışması, mekân sorunsalının çözülmesi açısından önemlilik arz etmektedir.

David Harvey, kent ve mekân konularında Marksist alana önemli katılar yapmıştır. Aynı zamanda kentsel mekân alanına da toplumsal yapı ve ilişkileri anlamaya yönelik açıklamalar getirmiştir. Kapitalizmin devamlılığı için kentsel farklılaşmanın etkin bir rol üstlendiğini, kentsel mekânın aynı zamanda çatışmanın mekânı olduğunu altını çizmektedir. Harvey'e göre modern kentler, sermaye sahiplerinin kârlarını artırmaları yönünde kullanılmaktadır (Kurban ve Akman, 2019: 3267).

Harvey, kenti anlamının hem toplumsal hem de coğrafi düşünceyi kapsayacak ve bundan hareket edecek bir kavramsal çerçeve ile mümkün olacağını ifade etmekte ve sosyolojik ve coğrafi yöntemlerin bu şekilde kaynaştırılması ile kentsel sorunların üstesinden gelinebileceğini düşünmektedir. Kentin mekânsal biçimi insan davranışlarının temel belirleyicisi olarak görülmektedir (Solak, 2017:32). Harvey, Lefebvre perspektifinde ilerleyerek, sermaye birikim süreçleri ve kent mekânı arasındaki ilişkileri ortaya koyan çalışmalar yapmaktadır. Kentleşmenin sanayileşmeyi belirlemesi, bu süreçte mekânın yeniden yapılandırılması, kapitalizmin varlığını sürdürebilmek için, bu mekân devingenliğinde baş rolü alması konusu bu çalışmaların genel niteliklerini çizen çerçevedir.

Heidegger, bir binanın yerin ve oturanların özelliklerine göre inşa edildiğini, içinde bulunduğu fiziksel ve beşerî topografya ile şekillendiğini yani, bina soyut nesnelerden çok onun içinde oturan insanlarla ilgili olduğunu söylemektedir (Solak, 2017:27). Mekân insanlar için yaşanılan ya da iş yapılan yer olma özelliğinden öte bir anlam ifade

ettiği, mekânın dönüşümü sosyal ilişkiler ve bireysel gündelik pratikler üzerinde etkili olmaktadır.

Mekân ve insan için karşılıklı etkileşimin yoğun olduğu, iç içe geçmiş bir yapıdan söz edilebilmektedir. Mekânlar insanlar için beton yığını olmaktan öte bir anlam ifade etmektedir, çünkü mekân insanı fiziksel, sosyal ve psikolojik yönlerden etkilemektedir. Toplumsal yaşamın bir parçası olarak bireyler bulundukları mekân ile bir bütünleşme içinde olmaktadır. Bu bütünleşme yaşanan yer ya da iş yerinin bulunduğu alan olmasına bağlı değişiklik göstermekle birlikte kaçınılmaz bir ilişkidir. Bireyleri mekânından koparmak, insan vücudunun uzuvlarından birini koparma etkisi ile eş değerdir. Mekân ilişki kurduğumuz bir alan olarak hayatımızdaki en önemli parçalardan birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte mekân ve mekânda kurulan ilişkiler şehrin devamlılığını sağlamaktadır. Mekânlar insanın evi gibidir. Mekân insanlar tarafından benimsenen sahiplenilen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır, bu nedenle mekân ve insan birlikte düşünülmesi gereken iki kavramdır, biri olmadan diğeri anlamsız kalmaktadır. Mekândaki her parça oradaki ilişki ağını oluşturmaktadır, bunlardan birinin kaldırılması dahi sosyal ilişkilerin kaybedilmesine sebep olmakta ve gündelik pratiklerin alışıldık düzenini bozmaktadır.

Mekânın devingenliğine bağlı olarak, sanayileşme sonrası mekânların yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştur. Büyük şirketlerin, işletmelerin çoğalması, inşaat şirketlerinin girişimleri, toplumsal yapıları değiştirerek, toplumsal dönüşümü gerçekleştirmiştir. Kapitalizme bağlı gerçekleşen bu eylemler insanların birbirleriyle ilişkilerini sınırlamakta ve yalnızlaşmasına sebep olmaktadır. Oysa mekân başkalarıyla ilişki içinde olmamızı sağlayan sosyalleştığımız yer anlamını taşımaktadır. Yaşamımıza anlam veren yer olan mekân, bu anlamıyla sosyal ilişkiler beslemekte, sosyal ilişkiler de mekânı beslemektedir. Modern toplumlarda, değişen mekân olgusu ile parçalanmış mekânsal yapılar kendini göstermektedir ve bu durum insanları şehrin dokusundan kopuk, yaşadığı alanla sınırlı ilişkiler kurma şartlarına bağlı kılmaktadır.

Her bireyin mekânla öznel bağları olması ile, özellikle çocuklar ve yaşlılar için evler asıl ortamdır, bu sebeple kişi sosyal fiziksel refahı için yerel çevreye bağımlı konumdadır. Kentsel mekânda güvenlik hissi, arkadaşlık, sosyalleşme ihtiyacı vs. gibi

konuların tatmini sebebiyle konut ortamı oldukça önemlidir (Kurban ve Akman, 2019:3270). Konut ortamının bu önemi yaşlı bireylerin mekânla kurdukları ilişkilerin çerçevesini çizmektedir. Yaşlı ve mekân ilişkisi bu çerçeveden okunabilmekte, mekân beklentilerine alternatif sunulabilmesine imkân tanımaktadır. Kişilerin, bilhassa bu çalışma kapsamında yaşlı kişilerin var olan kent hakkından yararlanmasına imkân tanınması gerekmektedir. Herkesin şehir hakkından yararlanması toplumsal harmoniyi sağlamaktadır.

1949 yılında insan haklarına saygı ekseninde kurulan Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği "Avrupa Kentsel Şartı" kentli haklarının, bilhassa kentteki insanın hakları temelli bir içeriğe sahip olmasıyla, kentli haklarının somut bir ifadesi özelliği göstermektedir. Şart içinde yer alan haklara bakıldığında herkesi kucaklayan iyileştirici nitelikler savunulmaktadır ve tüm haklar yaşlı bireyleri de elbet kapsamaktadır, fakat bununla birlikte yer alan bir madde de yaş kavramına ayrıca yer verilmesi araştırma kapsamında altının çizilmesi gerekliliğini sağlamaktadır. İlhan Tekeli, Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm isimli kitabında bu konuya değinmiş, bahsi geçen maddeye yer vermiştir: "Kentte yaşayanların yaş yetenek ya da gelir ayrımı olmadan yeterli çeşitlilikte spor yapma ve boş zamanları değerlendirme olanaklarından yararlanabilme hakkı" (Tekeli, 2011:189).

Mekândan bahsederken sınırlarını çizemeyişimizin nedeni somut bir nesneler kümesinden bahsetmiyor oluşumuzdandır. Mekân ve insan ilişkisi, yine mekâna duyduğumuz aidiyet bizi şekillendirmektedir ve hem bireysel hem toplumsal ilişkilerimizi besleyerek hayatımızı anlamlandırmaktadır. Mekân ile tamamlayıcı ilişkiler kurulması, yaşamdan tatminin sağlanmasını ve kişisel hayatımızın gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.

2.1. Mekânın Bedenselleşmesi

Mekânlar, var oluşu itibarıyla bireyle iç içe bir konum sergilemesi, belli bir karakter kazanmasının da kaçınılmaz sonucunu doğurmuştur. Herhangi bir şehri ele aldığımızda, o şehre ait ilçeleri, mahalleleri düşündüğümüzde her bir alan için zihinlerde ayırt edici bir nitelik söz konusu olmaktadır. Bir mekânın kendine özgü yapısı, onu diğer

mekânlardan ayıran temel davranış biçimleri, toplumsal algılar, davranışlar ve kültürel yapılar ile var olmakta, dolayısıyla mekâna yansıyan tüm bu uygulamalar mekânı bedenselleştirmektedir. Bu çerçevede mekânın anlatımında ‘beden’e değinmemek noksan bir izaha sebep olmaktadır. Bourdieu’nun sosyal statü ve sınıf konumunun günlük yaşamda nasıl somutlaştığını anlamak için kullandığı habitus kavramı da bedenin kültürel özelliklerini ve sosyal yapıyı üreten bir niteliğe sahip olduğunu ifade etmektedir (Low, 2003:12). Mekânsal alanın beden ile ilişkisine ait bir başka bakış açısı sunan ‘habitus’ kavramı, kişilerin yaşadıkları mekân içerisinde bedenlerine işlenen tüm bilgilerin varlığına açıklık getirmektedir. Bourdieu’ya göre beden habitusu şekillendiren toplumsal normların işlendiği yegâne yer konumundadır. Bedene nakşedilen gelenekler kişinin gündelik pratiklerinde, eylemlerinde, tüm tercihlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda beden kültürel kodların, bir anlamıyla da bulunduğu mekânın hem kayıt yeri hem de bu kodları üreten bir etkidir (Arpacı, 2020:246).

Bedenlerimiz, dünya ile ilişki içinde olduğumuz, zihnimizin fiziksel halini içeren bir alandır. İnsan bedeniyle mekânda var olur, mekânı bedeniyle deneyimler ve algılayan beden ile ait olduğu çevre birbirinden ayrılamaz konumdadır, mekân ve beden birbirini besleyen var eden iki oluşumdur. Beden kendini mekânın içinde hissetmektedir ve mekân bedenin tecessüm etmesi şeklinde uzantısı haline gelmektedir. Beden içinde bulunduğu mekânı algılayarak, kendi içinde yeniden oluşturarak ve onu çevreye yansıtarak meydana getirmektedir (Üstün, 2015:7). Mekânların taşıdığı anlamlarla, kendisinin bir toplumsal cinsiyete sahip olduğu tartışmaları da mekânın bedenselleşmesi kavramını beslemektedir (Massey, 2001, s. 179). Beden üzerine fenomenolojik yaklaşım çalışmaların sahibi Merleau-Ponty, “Beden mekân için rahimdir.” ve “Bedenim olmasaydı benim için mekân da olmazdı.” sözleri mekânın bedenin her hareketi ve algıları ile var olduğunu ve yeniden yapılandırıldığı açıklamasını anlamlandırmaktadır. Beden ve mekân arasındaki bu devingen ilişki için birbirini var eden, birbirinden etkilenen bir biçimsellik söz konusu olmaktadır (Özbek, 2018:134).

İnsan ve mekân ilişkisi mevzu bahis olduğunda, bu ilişkinin karşılıklı etkileşiminden doğan sonuçlarından biri de kişinin içinde bulunduğu mekânın dokularının bedenine işlemiş olmasıdır. Mekânlar adreste tarif edilen isimlerden, tabela ibarelerinden öte anlamlar taşımaktadır. Mekânın doğal oluşum süreci, insan üretimiyle ilişkili olup,

benimsemesi hiç de zor olmayan, kendi bedeninin yaşamasına uygun yaratılan ve düzenlenen bir özelliğe sahiptir. İnsanların hareketleri, mekânı anlamak, satır aralarını okuyabilmek açısından kritik bir öneme sahiptir (Low, 2014:41). Bedensel hareketler farklı türde mekânlar üretebilmektedir. Bedensel hareketlerimiz ve algılarımızın cisimleştiği alan olarak bedenselleşmiş mekân karşımıza çıkmakta ve bu araştırma için, bireylerin yaşlı algıları ve bununla ilgili uygulamalar, tutumlar mekâna nasıl yansıyor, bu vasıtaıyla nasıl mekânın bedenselleşmesi söz konusu oluyor sorularına cevaplar aranacaktır.

2.2. Yaşlılık ve Mekân

Toplumsal alanda taşıdığımız ortak paydalar bizleri istemsizce belirli gruplara dahil etmektedir. Kadınlar, gençler ve çocukların ayrışmaları gibi yaşlı bireyler de geç yetişkinler grubuna dahil olarak ortak değerleri paylaşmaktadır. Bu şekilde bakıldığında kolektif kimlik, zihinsel süreçlerle ilişkili olarak herhangi bir grubun üyelerinde kendilerini ortak geçmişe bağlı olarak tanımlamaları sonucu getirmektedir (Morley ve Robins, 2011:74). Algılar içinde bulunduğu mekânın ve ait olduğu grubun niteliklerine bağlı olarak oluşmakta ve yine bir süreç olarak oluşumunu devam ettirmektedir. Yaşlı bireylerin içinde bulunduğu mekânın kimliğini taşıyor olması bu sürecin en belirgin özelliğidir. Mekânın bireyden ayrı düşünülmesinin imkânı olmadığı gibi yine bireyin de mekândan bağımsızlığı söz konusu olmamaktadır. Yaşlı bireylerin, bulundukları mekânla geçirdikleri sürenin her toplumsal gruba göre fazla olması, onlarla ilgili çalışmalara mekânsal boyutun dahil edilmesinin önemini göstermektedir. Yıllarca belirli bir mekânda yaşamış erişkin birey herhangi bir kişiye göre mekânla çok daha fazla ilişki kuracak, anı biriktirecek ve mekânı şekillendirecektir.

Temelde yaşlılık ve mekânın aynı çerçevede konu ediniliyor olması, Türkiye'nin değişen nüfus biçiminin önemli bir sonucudur. Fakat yaşlı nüfus yoğunluğunun genel artışının yanında kent içerisindeki belirli alanlarda da yaşlı nüfus yoğunluğu artarak ayrışmaktadır. Bu bağlamda Şentürk ve Kurtkapan'ın çalışmasında yer verdiği "yaşlılığın mekânsallaşması" ifadesi durumu özetler niteliktedir:

“Yaşlılığın mekânsallaşması; kentlerin genelindeki nüfus artışını içermekle birlikte, kent içinde belirli alanlardaki yoğunlaşmanın bir sonucu olarak tanımlanmaktadır. Yaşlılığın mekânsallaşması apartman, sokak, mahalle vb. mekânlarda yaşlı nüfusun artması sonucu ortaya çıkan yeni bir durumu anlatmaktadır. Bu çerçevede yaşlıların mekânla kurduğu ilişkiler önemli hâle gelmektedir” (2017:5).

2.3. Henri Lefebvre’nin Mekân Kuramı

Kent üzerine yorumların tarihinin Weber, Tönnies ve Simmel ile başladığı söylenebilir, ancak kent araştırmalarının kapsamlı çalışmaları Chicago Okulu ile kenti merkeze alan bir yaklaşımla araştırma alanı olarak ele alınmıştır (Özdemir, 2010:47). Chicago Okulu, pozitivist bir yaklaşımla kent sosyolojisine doğa bilimleri ve kültür üzerinden açıklamalar getirmiş, Darwin’in Evrim Teorisi’ni sosyolojiye uyarlamışlardır. Çağdaş Kuramlar ise Chicago Okulu eleştiri getirerek, kentin doğal değil yapay bir mekân ve insan ürünü olduğu açıklamaları ile; Neo-Marxist olarak adlandırılan kent mekânı açıklamalarını getirmiştir. Çağdaş Kuramların kentsel mekânı çok yönlü bir biçimde ele alması ve bütüncül yaklaşımları, bu perspektifi kentsel ve mekânsal okumalar için değerli kılmaktadır. Henry Lefebvre, Manuel Castels ve David Harvey bu geleneğin temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marksist mekân kuramının temsilcilerinden Lefebvre’nin, kent ve mekân konularında önemli çalışmaları bulunmaktadır. Toplumu açıklarken mekânı merkeze aldığı Kentsel Devrim eseri dünya çapında meydana gelen değişiklikleri irdelemesi yönüyle temel bir metindir. “Mekânın Üretimi” isimli eseriyle mekân tartışmalarına Marksist perspektifle hizmet etmiş, Marksist teoriye mekânın farklı boyutlarını dahil etmiştir (Ghulyan, 2017:2). Lefebvre, çalışmalarının genel argümanı, Marksizmdeki ekonomik indirgemeci yaklaşımın, toplumsal ilişkileri açıklama konusunda yetersiz kalacağı ve buna ek olarak daha sınırları keskin olmayan, esnek, açık ve yorumsal bir Marksist kültür oluşturulması gerekliliğidir. Bu perspektifi, Lefebvre için, Batı Marksizminin en önemli mekânsal teorisyeni ve mekânın eleştirel toplumsal teoride yeniden ele alınmasında en etkili isim olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur (Soja, 2019:68-69).

Lefebvre'in, kent okumalarına, mekânsal katkılarına dair temelde Marksist bakış açısını taşıyor ifadesi, onu açıklamakla birlikte yetersiz kalacaktır:

“Lefebvre kendi analizi içerisinde üretim kavramını ‘sosyal üretim’ biçiminde genişletmiştir. ... ‘Mekânın üretim yöntemlerinin’ veya mekânsallaşmanın tarihi Marx’ın kentsel, çevresel ve tutumsal olana dair vizyonunu tamamlamıştır. Lefebvre’e göre gerçek bir komünist devrim, sadece işçilerin üretim araçları ile olan ilişkilerini değiştirmemelidir, aynı zamanda yeni bir mekânsallaşma yaratmalıdır; özel mülkiyet, kent içerisindeki parseller ve topografyaların izgara sistemlerinin temel örneklerini oluşturduğu ‘tasarlanan mekândan’ uzaklaşmayı sağlamalıdır (Hubbard & Kitchin, 2021, s. 482).”

Sanayileşme ve modernleşme gibi süreçlerin, tüm dünyada birçok alanda değişime etki ettiği gerçeği, hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Kentleşmeyi anlatırken de bahsedilen bu etki, sanayileşmenin kentleşmeyi sağladığı yönünde sunulmaktadır. Lefebvre bu konuda, gündelik hayata dair açıklamalarında daha ikili bir ilişkiden bahsetmektedir. Kentleşmenin de sanayileşmeye anlam verdiğini, etki alanı sunduğunu ifade etmektedir (2016:95). Kentleşmeyi, kenti ve kent toplumunu açıklarken, süreçlerin ve çok yönlü ilişkiler bütünü varlığı söz konusudur. Kentsel mekân tanımlamaları da yine bu perspektifle açıklığa kavuşacaktır. Bu anlamda ilgili kavramların açıklanmasında tek bir bakış açısı, tek bir bilim ya da etki alanıyla tanımlamak mümkün olmamaktadır. Kenti, sosyoloji, antropoloji, coğrafya, iktisat ve mimarlık gibi farklı alanların açıklamalarıyla, bütüncül bir bakış açısı düsturuyla okumak daha kabul edilir bir yaklaşım sunacaktır (Lefebvre, 2014:161). İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumların yeniden yapılanma içerisine girdiği süreç yeni yerleşim yerlerinin topluca ve hızla üretimine tanıklık etmektedir. Şehrin çeperine dar alanlara toplu konutların inşa edilmiştir. Kişiler doğal şehirleşme sürecindeki istediği alana ihtiyaçlarına göre mekân seçimi aksine, birbirini tanımayan insanların bir araya getirildiği yeni yerleşim alanlarına yerleştirilmişlerdir. Yaşam alanını seçme hakkına sahip olmayan insanlar bir anlamıyla da dayatılan mekânları kabullenmek durumunda kalmıştır. Henry Lefebvre, bu süreci “mekânın üretilmesi” kavramıyla açıklamaktadır (Poyraz, 2011:16).

Lefebvre'nin anlatımıyla mekânlar bir anlamıyla da tarihin ürünüdür. Mekân stratejilerin parçası olarak üretilmekte ve bunların izlerini taşımaktadır (Lefebvre, 2015:15). Lefebvre “mekânın üretilmesi” kavramı üzerinde durmasının temel anlamı, mekânın toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesine imkân sağlaması özelliğini içermektedir. Mekânın toplumsal bir ürün olarak ifadesi gelişigüzel bir kavram değildir, basitçe herhangi bir nesne ya da üretilmiş şeyin karşılığı olmayan bu anlatım, ilişkiler bütünü kapsamaktadır (Lefebvre, 2015:24). Aynı zamanda gözden kaçırılmaması gereken bir husus da vardır ki, toplumsal ilişkiler de mekân üretirken, bunu kapitalizm kışkacında tamamlamaktadır. Kapitalizmin mekânları, insanların yaşam alanı olarak, doğayla bütünleşik, kolayca benimsenen, kendi düzenlerine göre yarattıkları mekânlardan farklı olarak, metalaşan mekânlara dönüşmektedir. Endüstri toplumu ile yaşam alanlarının ve mekânların parçalanması söz konusu olmuştur. Nitekim şehirlerin yeni düzenler üzerine kurulması, yeni planlamalar yapılması ile bireylerin kendi kullanımına, ihtiyaçlarına ve zevkine uygun mekânlar yerini, kapitalizmin yaptığı çimento mekânlara bırakmaktadır. Lefebvre’de mekân kavramı, ev, evin dışı ya da sokakları içermektedir; yaşama anlam veren yerler, başkalarıyla ilişki içinde olduğumuz alanlar mekânı anlatmaktadır.

Lefebvre’in mekân kuramında en önemli kısımlardan birini “şehir hakkı” kavramı oluşturmaktadır. Endüstrileşme ve kapitalizmin etkisiyle mekânların parçalanması sonucunda, şehrin merkezi çeperinde yaşam alanları oluşturularak kentsel dokuda kopuşlar meydana gelmiştir. Banliyölerde yaşayanların şehir hakkından yararlanamaması problemini açıklamak için Lefebvre, bu kavramı kullanmaktadır. Herkesin şehir hakkından faydalanabiliyor olması, doğal hayatın bir gerekliliğidir. Her insanın yaşadığı şehrin üzerinde hakları vardır, insan hakları, özgürlük hakları gibi, şehir hakkı herkesin hakkıdır. Bu bağlamda şehir hakkı, kentsel yaşama hakkı olarak formüle edilebilmektedir (Lefebvre, 2020:132).

Lefebvre’ye göre her toplumun kendi mekânsal pratiği vardır ve bu mekânsal pratiklerle kendi mekânını yaratmaktadır. Kişiler mekânsal pratiklerini fiziksel çevre (yollar, binalar, özel alan) ve gündelik hayatın tamamı oluşturmaktadır (Ghulyan, 2017:22). Bu çizgide, Değerli fikir, yorum ve yönlendirmelerinden ötürü tez jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Korkut TUNA ve Sayın Prof. Dr. Ertan AYDIN’a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca tez yazımım

Lefebvre sistematğinde mekân, mekânsal pratikler üzerinden okunabilmektedir. Gündelik yaşam pratikleri bu bağlamda, mekân okumalarının önemli bir veçhesini içermektedir. Lefebvre'in de dediği gibi:

“Gündelik yaşamın bütün faaliyetlerle derin bir ilişkisi vardır, farklılıkları ve çatışmalarıyla onları kapsar; onların buluşma yeridir. Hem bağdır hem ortak alanlarıdır. İnsanı -ve her insan varlığını- bir bütün oluşturan ilişkiler bütünü gündelik hayatta şekillenir ve oluşur. Gerçeğin bütününe işin içine katan bu ilişkiler, belli bir veçhe altında her zaman kısmi ve eksik olsa da gündelik hayatta tezahür eder ve gerçekleşir: dostluk, yoldaşlık, aşk, iletişim ihtiyacı, oyun vs...” (2015:103).

2.4. Pierre Bourdieu

20. yüzyılın önemli sosyologlarından Pierre Bourdieu, toplumsal açıklamalara getirdiği bütüncül yaklaşımlarla ön plana çıkmaktadır. Bourdieu, bireyi açıklarken toplumu, toplumu açıklarken de bireyi göz ardı etmeyerek, bireyi yaşadığı mekânla kurduğu ilişkilere odaklanarak yorumlamaktadır. Bourdieu, bireyin davranışlarını anlamayı ve sosyal olana ilişkin düşüncelere açıklık getirmeye odaklanmış; bu çerçevede alan, habitus ve sermaye kavramlarını analizlerinde ön plana çıkarmıştır (Dursun, 2018:118).

Bourdieu metodolojisinde ortaya koyduğu önemli bir kavram olan ‘kültürel sermaye’ kavramı, sermaye biçimlerinin kültürel anlamlar da içerdiği yorumuyla ortaya koyduğu yeni bir açıklama özelliği göstermektedir. Kültürel sermaye, eğitim yoluyla elde edilen, ekonomik sermayeyi elinde bulunduran egemen sınıfa alternatif olarak, toplumsal düzende söz sahibi olma imkânı tanıyan sembolik gücü ifade etmektedir (Hubbard ve Kitchin, 2021:146). Bununla birlikte Bourdieu’da habitus kavramı, toplumsal yapıyı açıklarken kullandığı önemli bir kavramdır. Bu kavram çeşitli düşünürler tarafından kullanılsa da Bourdieu’nun habitus kavramı kadar kapsamlı olmamıştır. Bourdieu’nun habitus kavramı, temelde, habitattan, yani oturuşan yerden bağımsız olmayan, edinilmiş alışkanlıkların, hep aynı biçimde gerçekleşmesi ve devamlılığı sonucunda, bedende cisimleşmesi sonucunu ifade etmektedir (Kaplan ve Yardımcıoğlu, 2020:27). Herhangi

bir alanda ilişki biçimlerini oluşturan davranışlar ve kararlar bütününde habituslarla çevrelenmiş bireylerin varlığı söz konusu olmaktadır. Kişilerin habitusu bir anlamıyla da inançlar bütünü ifade etmektedir (Bourdieu, 2016:138). Habitus kavramı bir nevi öngörü bilgisinin kaynağıdır (Bourdieu, 2015:171). Bu bağlamda habitus, içinde olduğu kültürün zihnine işleyen motiflerini; bir mekânda yaşarken, salt o mekânda olmaktan ziyade, bir ilişki ağında olmayı anlatmaktadır.

Hem eylem yapanın hem de yapının etkinliğini dengede tutan sosyal teorisi ile Bourdieu için habitus, toplumsal alanın, yapıların içselleştirilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Palabıyık, 2011:127-128). Bourdieu, habitusu, alışkanlıklar, içsel dürtü ve bilhassa sınırları olmayan, yatkınlıklar sistemi olarak ifade etmektedir. Habituslar deneyimlere uygun olarak oluştuğu ve üretildiği gibi, bu birikimlere uygun deneyimleri içermektedir (Bourdieu ve Chartier, 2014:66). Bireyin her davranışının arkasında bir dürtü vardır, bu dürtü hayata dair birikimlerden beslenmektedir ve kişinin eylemlerini belirlemektedir. Bu yönüyle habitus kavramı bireyin toplumsallığının en önemli göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Karmaz, 2021:76). Bourdieu, üçe ayırdığı sermaye türü olan, ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin birbiri ile yakın ilişkide olduğunun altını çizerken, genel manada sermayenin sosyal alanı ve kişinin ait olduğu habitusu belirlediğini anlatmaktadır (Yarcı, 2011:130). Birey sosyal alanda, kültürel birikimleriyle, bilhassa habituslarla sosyal ilişkilerini oluşturmaktadır (Görgün Baran, Günay, Bereketli ve Işık, 2020:88). Bu ilişki biçimlerinde faillerin habitusları belirleyici olmaktadır. Kişinin karaları ve yapacakları, kültür, inanç ve aileden edindikleriyle birlikte bir tercih mekanizması içinde harmanlanarak sunulmaktadır (Bourdieu ve Chartier, 2014:63). Habitusları beden ve mekân sentezi beslemektedir. Bireyler bedensel olarak varlıklarının yanında, toplumsal olarak da birey olma özelliği göstermektedir. Özne dediğimiz kavram tekillikten ibaret değildir, yalnızca kendi pratiklerinin öznesi olmadığı gibi, salt edilgen de değildir. Birey geçmiş deneyimlerinin işlenmiş bilgilerini bedeninde taşıyan habituslarıyla eylem sistemlerini oluşturmaktadır (Bourdieu, 2015:167).

Mekânlar sosyal yaşamın asli parçalarıdır, bireydendir ve bireyden etkilenendir. Bu bağlamda bedenin mekân ile yakın ilişkisini açıklamakta habitus kavramı önemli bir rol oynamaktadır. Habitus kavramının sosyomekânsal değişimlere açıklık getirmesi, kentsel

mekân çalışmalarında kullanılmasının en önemli sebeplerindendir (Hubbard & Kitchin, 2021:149). Bourdieu’da sembolik uzam, toplumsal uzam ve fiziksel uzam kavramlarına mekâna ilişkin açıklamalarında çokça rastlanmaktadır. Sembolik uzam, kültüre bağlı zihinlerdeki bilgiye, habitusa karşılık gelmektedir. Fiziksel uzam, mekândaki ilişkilerden inşa edilen çevreyi tanımlarken; toplumsal ya da sosyal uzam (social space) sermayelerin, dağılımını ifade etmektedir (Wacquant, 2019:161). Bourdieu’nun ‘alan’ yaklaşımı Weber’in ‘yaşam alanları’ kavramının devamı niteliğindedir. Sermaye kavramını da bu alan içindeki maddi kaynakların dağılımı için kullanmaktadır (Etil ve Demir, 2014:335-336). Açık bir ifade ile: “Bourdieu’nun geliştirdiği alan analizi kent sosyolojisindeki ampirik-teorik, fiziksel-kültürel, teknolojik-sınıfsal analiz mantıkları arasındaki karşıtlıkları aşmak ve kent sosyolojisinde bütünsel ve yenileştirici araştırma patikaları açmak için en uygun modellerin başında gelmektedir” (Arlı ve Göker, 2014:126). Bourdieu’nun sosyal uzam kavramı kültür, sanat, eğitim gibi çeşitli alanları içermektedir, bireyler bu alanın yarattığı değerlere, yani sermayeye sahip olma mücadelesi ile birbiriyle ilişki içerisindeyler. İktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik biçimlerde ayırım gösteren sermaye türleri, alan ile sıkıca bir ilişki içerisindeydir (Dikkol, 2020:172). Sermayeyi elinde bulundurmak mekânda söz sahibi olabilme imkânı sağlamaktadır. Mekânsal ilişkilerden söz ederken bu çok yönlü sermaye biçimleri, mekân- birey ilişkisi için açıklayıcı olmaktadır.

2.5. Edward W. Soja

Edward W. Soja’yı en genel ifadeyle, mekân üzerine çalışmalarını postmodern eleştiri çerçevesinde ele alan Çağdaş Kuramcı ve coğrafyacı olarak tanımlayabiliriz. Soja, kenti postmodern bir mekân olarak kavramsallaştırmasıyla ön plana çıkmaktadır (Özdemir, 2010:72). Lefebvre, Harvey ve Soja’nın Marksist yazını geliştiren mekân perspektifleri, pozitivist yaklaşımın geometrik uzamdan ibaret mekân açıklamasını çok yönlü bir alana taşımıştır. Bu eleştirel teoride mekân sadece sosyal olayların gerçekleştiği bir alan değil, bu süreçlerin hem parçası hem de başlı başına bir etken konumundadır. Mekân, sosyal süreçleri etkileyen ve etkilenen iki yönlü bir etkileşim alanı olarak yorumlanmaktadır (Kaygalak, 2011:5).

Çağdaş Kuramlarda kentin mekânlarının devamlı değiştiği açıklaması ve insan ürünü olan yapay alanlar olduğu söylemleri, sanayileşmenin kentleşmeyi etkilediği gibi kentleşmenin de sanayileşmeyi getirdiği açıklamalarının arka planını oluşturmaktadır. Soja'nın çalışmaları, sosyal yaşamın mekân temelli okunabildiği açıklamaların sahibesi Neo-Marksist kuramcılarla paralellik göstermektedir. En çok etkilendiği isim Henri Lefebvre'dir. Sosyal teorinin her unsurunun içinde mekâna yer verilmesi gerekliliği düşüncesi, Soja'nın mekânsal açıklamalara dair katkılarından. Soja'nın Postmodern Coğrafyalar isimli kitabı da bu temelde, mekânsal, postmodern bir sosyal teori açıklamalarının okuyucuya sunulduğu etkili bir yapıttır. Mekânsal postmodern sosyal teori için kavramsal bir temel oluşturmaya çalışan Postmodern Coğrafyalar çalışması; tarih yerine mekânın üretimi merkeze alarak kentleşme süreçlerini inceleyen Lefebvre'in mantıksal çerçevesi üzerine inşa edilmiştir (Hubbard ve Kitchin, 2021:646-649).

Mekân toplumsal ilişkilerin, süreçlerin ürünüdür ve aynı zamanda o ilişkileri etkileme gücüne de sahiptir. Soja perspektifinde mekân, gündelik hayatın rutinlerinden üretilen mekânsal pratiğin biçimlerini içermektedir. Mekânsal pratikler kendini algılayan mekân üzerinden kurmaktadır ve toplumsal üretim ilişkileriyle bu algı yeniden ve yeniden üretilmektedir (Gülhan, 2013:58).

Soja, postmodern dönemin mekanını yorumlamayı temel alan yaklaşımında hem tarihsel süreçlere hem de mekâna gerekli vurgunun yapılması gerekliliğini savunan bir tavır sergilemektedir. Soja, kent açıklamalarında mekân olgusunu, coğrafi perspektifin iz düşümleriyle, eleştirel teoriyi ve bilhassa Lefebvre'nin açıklamalarını önemseyen bir kimlikle ele almaktadır. Bu tutumuyla Los Angeles'taki kapitalizm eksenli mekânsal oluşumları, şehrin geçirdiği çağdaş yeniden yapılanmayı ve bununla ilgili çelişkileri inceleyen çalışmalar yapmıştır. Tüm dünyada meydana gelen kentsel değişim ve dönüşümlerin çeşitli örneklerinin Los Angeles'ta bir araya geldiğini ifade eden çıkarımıyla, kapitalizmin etkilerinin okunabildiği coğrafyalar arasında farklı bir konum atfetmektedir (Soja, 2019:293).

2.6. Doreen Massey

Doreen Massey'in biyografik bilgileri ve kuramsal bağlamından söz edecek olursak, 1944 yılı Manchester'ında doğmuş, coğrafya, sosyoloji ve kültür çalışmaları alanlarında en önemli isimlerden birisidir. Massey'in perspektifi, coğrafyayı sosyal alanda incelenebilir bir bilim dalı olmasının tasavvurunu yapmış, mekânın kavramsallaştırılmasının önemi üzerinde durmuştur. Ona göre mekân kavramı için oturtulan teorik zemin, kişinin algılarını ve mekâna dair dönüşümlerin etkisini belirlemektedir (Hubbard & Kitchin, 2021:511-512).

Massey araştırmalarında mekânın sürekli bir değişim içinde olduğu meselesini temel almaktadır. Bu değişimlerin unsurları tek değildir, insanlar, hayvanlar, şehirler doğa gibi her canlı ya da cansız nesneler bu değişim çarkının dişleri konumundadır. Mekânlar işte tüm bu unsurların var olduğu, değiştiği ve ilişkilerine imkân tanıdığı yegâne yerlerdir (Zeybek, 2016:9). Mekânın çok yönlü bir kavram olması, ona dair getirilen yorumlar ve çalışmaların da çeşitliliği üzerinde etkili olmaktadır. Bu konum mekânla ilgili konuları hem değerli kılmakta hem de ortak bir tanımda buluşabilme şartlarını zorlaştırmaktadır. Mekânın mühendis, mimar için farklı bir tanımlaması; çevre bilimci ya da coğrafyacı için farklı bir açıklaması; psikolog ya da sosyal bilimci için apayrı bir yorumu olabilmektedir. Doreen Massey'in coğrafyacı ve sosyal bilimci kimliğiyle mekân kavramını değerlendirmesi bu bağlamda, alana dair çalışmalar için son derece değerli bir profil çizmektedir. Massey'in çizgisi, coğrafyayı, sosyal bilimlerin tüm alanlarında, bilhassa mekân tartışmaları için sosyoloji de ne derece değerli olduğunun kanıtını sunmaktadır.

Lefebvre'in "Toplumsal uzam, toplumsal bir üründür." görüşü ve Doreen Massey'in "Karşılıklı ilişkilerin ürünüdür." söylemi, mekânın üretilen bir alan olduğu görüşünde hem fikir olduklarının en açık göstergelerindendir (Vurmay, 2010:209). Massey de Lefebvre gibi mekânın ve zamanın birlikte ele alınması gerekliliğini savunmaktadır, bu bütünlükle mekânın sosyal ilişkilerin gerçekleşmesini sağlayıcı yönünün önemini vurgulamaktadır (Karmaz, 2021:69). Massey'in üzerinde en çok durduğu konu mekânın çok yönlülüğü ve mekânda ilişkilerin devamlılığıyla, değişim ve dönüşümünün sürekliliği üzerinedir. Mekâna getirilen zamana bağlı değişim açıklamaları, Massey

tarafınca eleştirilmiştir, mekânı tek bir yönle açıklamanın her bakımdan yetersiz kalacağı vurgusu yapılmıştır (Bilgili, 2016:12). Mekânlar için asıl olan benim düşüncemdir, benim mekânım benim ürettiğimdir hem benim tasavvurumdaki hem dış etmenlerce hem benim tarafımdan tasarlanan, dönüştürülen yegâne yaşam alanlarıdır.

3. YAŞLILIĞI MEKÂN ÜZERİNDEN OKUMAK: İSTANBUL’UN KADIKÖY VE BAĞCILAR SEMTLERİNDE YAŞLILIĞIN MEKÂNSAL BOYUTU

3.1. Araştırma Konusu

Bu araştırma, Türkiye’de uzun vadede değişen aile yapısı ve nüfus piramidi çerçevesinde, yaşlıların mevcut durumunu göz önünde bulundurarak, yaşlılık döneminde mekân ile nasıl bir ilişki kurulduğu, mekâna ilişkin beklentiler ve yaşlı bireylerin gündelik pratiklerinin mekâna bağlı olarak nasıl şekillendiği meselesini konu edinmektedir. Bu bağlamda mekân sosyolojisi ve yaşlılık sosyolojisi disiplinleri incelenmiştir. Yaşlılık sosyolojisi ve mekân sosyolojisi harmanlaması ile yaşlılık ve mekân merkezli bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Yaşlılık ve mekân konuları çalışmaya bir çember oluşturacak biçimde konumlandırılmış, bu çerçevede 65 yaş ve üzeri bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılarak, yaşlıların mekân ile ilişkisi merkeze alınmıştır. Kentte yaşayan yaşlıların, mekân ile ilgili memnuniyetleri, mekân aidiyetleri, mekânsal değişimle ilişkileri, mekânın yaşlılar için sunduğu imkânlar, mekânın yaşlılar için niteliği, bu araştırma için temel konuları oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

“Yaşlılığı Mekân Üzerinden Okumak: İstanbul’un Kadıköy ve Bağcılar Semtlerinde Yaşlılığın Mekânsal Boyutu” başlıklı bu araştırma temelde, yaşlıların mekân algısına yönelik bir çalışma özelliği göstermektedir. Toplumsal gelişmeler, temelde kentleşme

ve mekânsal değişimler, yaşılar için yeni yerleşim alanları oluşturmuştur. Hemen hemen her yaşı birey, doğduğu beldede, memleketinde yaşama şansını ya da isteğini gerçekleştirememektedir. En başta ekonomik kaygılar yer almak üzere, çevresel koşullar, aile birlikteliği devamı ve çeşitli sebeplerle, farklı yaşam alanlarına yönelerek yeni yerler yurt edinilmiştir. Yaşılar için de yeni mekân, yeni kültür, farklı gündelik pratikler ve ilişkileri beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede yaşıların mekân ile ilişkilerini okumak, toplumun göz ardı edilen bir kesimine söz hakkı verilmesine imkân tanımaktadır.

Yaşlılık ve mekân konulu bu araştırma temelinde, Türkiye'nin yaşı nüfus yoğunluğunun hızla arttığı bir şekle evirilen nüfus piramidine yönelik bir farkındalık oluşturmak, toplumda pek fazla söz hakkı bulamayan yaşı bireylerin toplumsal alandaki yerini, benliklerini ve tüm ilişkilerini şekillendiren kentsel mekânın etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Çalışmanın amacına ulaşmasına yönelik, temel araştırma soruları çerçevesi oluşturulmuş, bu sorular çeşitlendirilerek, mülakat çalışması tasarlanmış olup, derinlemesine görüşme metoduyla mülakatlar yapılmıştır. Sorular oluşturulurken Türkiye'de yaşılarla ve mekâna ilişkin konularda nitel ve nicel veriler incelenmiştir. Araştırma sorularıyla:

- Yaşıların yaşamlarını sürdükleri mekânla aidiyet ilişkisinin nasıl olduğu,
- Mekânda yaşıları kısıtlayıcı yahut özgürleştirici unsurların biçimi,
- Yaşı algısında mekânın ne ifade ettiği,
- Yaşı bireylerin mekânı nasıl kullandığı,
- Yaşı bireylerin mekâna dair beklentileri ve
- Yaşı bireylerin, genel olarak kentsel mekânda, özel olarak aile içindeki yerlerinin incelenmesine yönelik veriler elde etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacına uygun sorulan sorular ve yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgularla, ulaşmak istenilen sonuca uygun değerler elde edilmiştir.

3.3. Projenin Kapsamı

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemleri planlanmış olup mülakat tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırmanın konusuna yönelik literatür incelenmiş, birçok makale, tez ve kitap taraması yapılmıştır. Araştırmanın temel kavramlarını, “yaşlılık, mekân ve yaşlılık algısı” oluşturmaktadır. Çalışmanın içeriğine yönelik yine bu kavramları esas alan referanslar seçilmiş, geniş ölçekli bir literatür taramaya yer verilmiştir.

Araştırmanın, yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılarak soruların açık uçlu sorulardan oluşması ve soruların görüşme kılavuzu takip edilerek yöneltilmesi amacı temel alınarak yaşlı bireylerle 37 sorudan oluşan, derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma çerçevesinde uygulanacak mülakat formunun içeriğinin yaşlı bireyleri yormayacak sorulardan oluşması planlanmıştır. Çalışmanın içeriğinde örneklem seçilen, Kadıköy ve Bağcılar ilçelerinde ikamet eden yaşlı bireyler çerçevesinde, on kişi ile yapılması planlanan mülakatlar tamamlanmıştır. Yaşlı ve mekân ilişkisini ölçümlemek üzere 65 yaş ve üzeri bireylere yöneltilen soruların içeriğini, ev içi ve çevre mahalleyi okumayı temel alan soru türleri geliştirilmiştir. Çalışmaya katılımın gönüllülük esasına bağlı olması ön planda tutulmuştur.

3.4. Araştırmanın Tasarımı

3.4.1. Yöntem

Araştırma kapsamında nitel araştırma metotlarından faydalanılması ön görülmüştür. Nitel araştırma modeli, olguları bütüncül bir yaklaşımla inceleme ve irdeleyici bakma imkânı sağladığı için bu araştırma temelinde uygun görülmüştür (Punch, 2011:183).

3.4.2. Teknik (Veri Toplama Aracı)

Mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında örneklem seçilen 65 ve üzeri bireylere mülakat soruları aktarılmış, yanıtlar alınmıştır. Böylece zamanının birçoğunu evde geçiren, aynı mekânlarla uzun süreli ilişkiler kurma imkânı bulan yaşlı bireylerin, mekânla ilgili deneyim ve düşüncelerine yönelik veriler elde edilmiştir (Şentürk ve Kurtkapan, 2017:9). Mülakatlar için randevuların oluşturulması ve dönütlerin alınması süreciyle başlayan görüşmelerin tamamlanması bölümü Covid19 pandemisi ve etkilerinin devam ettiği süre içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında yaşlı kuşağın mekânsal ilişkisini ölçümlemek üzere 65 yaş ve üzerinde 10 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamında yaşlılığa ve yaşlılığın mekâna karşı tutumlarını sınıflandırmayı sağlayabilmek için 37 adet soru içeren görüşme formu hazırlanmış ve açık uçlu sorularla gerekli bilgi detaylarına ulaşılmıştır.

3.4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Nitel araştırma örneklemini oluşturulurken, araştırmanın evrenini oluşturan 65 yaş ve üzeri yaşlı kuşağı temsil etmek üzere İstanbul Anadolu Yakası'ndaki Kadıköy semti ve İstanbul Avrupa Yakası'ndaki Bağcılar semti örneklem seçilmiş, kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma süresince görüşülecek bireylere randevulaşma ve görüşme gerçekleştirme süreçlerinde Covid-19 salgını önemli bir rol oynamıştır. Çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Sınırlılıklar çerçevesinde online görüşmelerle mülakatlar tamamlanmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan 65 yaş ve üzeri bireyler ülkemizin nüfus oranında önemli bir yere sahiptir. Bilhassa Türkiye'nin genç nüfus oranının şu anki fazlalığı, yaşlanmaya doğru evirilen bir toplum olduğu gerçeğinin fark edilmemesine sebep olan zihinsel bir yanılsamadır. Türkiye İstatistik Kurumu (2021) verilerine göre Türkiye'de Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi oldu. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise, 2020 yılında %9,5'e yükseldi. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11,0, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (2020). Bu sebeple bu kitle, yaşlılık ve mekân konusunda konumlarının ele alınması için evren seçilmiştir. Araştırmada evrenin tamamına ulaşılamayacağı için örneklem ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada kullanılacak veri araçları da mülakat ile sınırlı tutulmuştur. Araştırma

mülakatlarının 20 Ekim 2020 ve 25 Aralık 2021 sürecinde tamamlanması planlanmış ve görüşmeler bu süreler ile sınırlandırılmıştır.

3.5. Araştırmanın Varsayımı

Yaşlılık konusu ve bu başlık altında ele alınan mekânsal yaşlılık konusu yalnızca yaşlı olarak tanımlanan bireyleri değil, toplumun her alanını ilgilendirmektedir. Toplumun her parçasını birbiriyle anlamlı bir ilişki içerisindeki örgüler gibi düşünebiliriz, bu nedenle herhangi bir olgudan bahsederken onu diğerlerinden ayırtmak mümkün olmamaktadır, birini çekip almak diğerlerini de beraberinde getirmektedir. Toplumumuzdaki yaşlılık ve mekânsal ilişki meselesi de modernleşme süreci, küreselleşme, aile kurumu, gelenek ve görenekler, toplumsal normlar, eğitim, ekonomi vb. gibi pek çok alanla iç içe bir konumda yer almaktadır. Yaşlılık ve mekân konuları, ayrı ayrı interdisipliner alanlar olma özelliği göstermektedir. Yaşlılık başta sosyoloji, psikoloji, sağlık, sosyal hizmet ve ekonomi bilimleri için önemli araştırmalara konu olmaktadır. Nitekim mekân da konusu itibarı ile sosyoloji, mimarlık, inşaat ve tasarım alanlarında farklı bakış açıları ile ele alınmaktadır. Bu araştırma yaşlılık ve mekân ilişkisini mikro ölçekte ele alarak mekân ile yaşlı birey arasındaki ilişkiyi, mekânsal yaşlılık bazında incelemeye çalışmaktadır. Yaşlı bireylerin mekâna karşı tutumunun yaşlılar üzerinde etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Nitekim yaşlıların mekânla ilgili paylaşımları, yaşlılık döneminde ev ve yakın çevre odaklı arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda mekân ve mekânla kurulan ilişkiler mekânsal değişimlere bağlı olarak, yaşlılık pratiklerini etkilemektedir.

3.6. Verilerin Analizi

Mülakatlarda araştırma soruları sunulurken, katılımcılara kimliklerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiş, güvenilirlik ortamı sağlanmıştır. Bu bağlamda araştırmaya katılan kişilerin görüşleri aktarılırken, kısa bilgilendirme yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi tercih edilen araştırmalarda en önemli ve meşakkatli bölümlerden birisi verilerin analiz edilmesi aşamasıdır. Nitel araştırma yönteminde elde edilen verilerin sistematik hale

getirilmesi, kodlanması ve bulguların yorumlanarak analiz edilmesi gerekmektedir. Bu araştırma için yapılan görüşmelerdeki edinimler bir metin oluşturularak yazıya dökülmüş, araştırma formatına göre elde edilen cevaplar sınıflandırılarak ardından yorumlanmıştır (Böke, 2014).

3.6.1. İmkân Sunucu Mekânı Olarak: İstanbul

Türkiye kentleşme tarihinde, köyden kente yoğun göçlerin olduğu, 60'lı ve 70'li yıllara, görüşmecilerin birçoğunun da İstanbul'a geldikleri tarihlere işaret etmektedir. Katılımcıların verdiği cevapların hemen hemen hepsinde İstanbul'a yerleşme tarihi 30 yılı aşkın süreçleri kapsarken, sebepler ortak bir noktada toplanmaktadır. Katılımcılar, İstanbul'a yerleşme sebeplerini 'iş bulma' beklentisi ve İstanbul'da birçok imkân bulabileceği umuduyla memleketinden göç ettiğini ifade etmiştir. İstanbul ekonomik kalkınma açısından umut vaat eden yeni imkânlar sunan bir mekândır:

- Büyük abim bakkal dükkânı açmıştı İstanbul'a gelip, babama Mustafa'yı gönder bakkalı beklesin demiş. Küçük bir oda bakkaldı. O vesileyle ilk İstanbul'a geldim... (Mustafa, E, 68, Bağcılar)
- Genç yaşta iş için İstanbul'a geldim, yaşamımı ve düzenimi buraya göre kurdum. (Osman, E, 79, Bağcılar)
- ...İlkokul bitirdim babam İstanbul Üniversitesi 'inde görevdeydi, annem iş sebebiyle gönderdi geldim bende buraya. 1-2 sene dışarda çalışınca 14 yaşında girdim üniversiteye, ondan sonra da bir daha oradan emekli oldum (Hüseyin, E, 66, Bağcılar).

Mekânların yaşam alanı olarak inşa edilmesinin ne önemli etkenlerinden biri de o mekânın bireylere sunduğu imkânlardır. Bu çalışma için seçilen iki semti kapsayan kent mekânı olarak İstanbul, yıllar boyunca gözde şehir unvanına sahip olmuş, hala da bu niteliği devam ettirmektedir. İstanbul ili bu yönüyle, tarih boyunca göç alan bir mekânsal özelliğe sahip olmuştur, hala da göç almaya devam etmektedir. Ülkemizdeki

kentleşme hareketlerinin özellikle 1950'lerden sonra yoğunluk kazandığını söyleyebiliriz. Entansif tarıma geçilmesi, kırsal nüfusun devingenliği üzerinde etkili olmuş, meydana gelen yapısal dönüşümler kırsal alandan kentsel alana göçün söz konusu olmasını neden olmuştur. Ulaşım olanaklarındaki ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler de yatay hareketliliğin hızlanmasında etkin rol oynamıştır. Kentsel alanda gündeme gelen yeni iş olanakları ve daha iyi yaşam koşulları da kent üzerinde yapısal değişimlerin tohumlarını ekmiş, bunun sonucunda kırsal nüfusu kendine çekerek, kentsel nüfusun, toplam nüfus içindeki oranının hızla artmaya başlamasına sebep olmuştur (Dülgeroğlu ve Kerem, 1998:50).

Kadıköy ve Bağcılar ilçelerinde ikamet eden yaşlı bireylerde İstanbul'a göç düşüncelerinde ekonomik faktörün ortak olduğu gözlemlenmiştir. Harvey perspektifinde mekânın birey tarafından işlenen ve insanı şekillendiren yapısı göz önünde bulundurulduğunda, İstanbul gibi metropol bir şehrin ilişki biçimleri, ekonomik kalkınma amaçlı tercih edilmesinin devamlılığına hizmet etmektedir (Ergun ve Dericioğulları Ergun, 2010:122). Nitekim iş bulma ve üretim amaçlı tercih edilen bir mekânda bireyler bu uğurda, ekonomik kalkınma odaklı yeni ilişki biçimleri üretmeye devam etmektedir.

3.6.2. Dayanışma İhtiyacına Çözüm Olarak Akraba Yanını Mesken Seçme

Araştırma kapsamında genel itibariyle yaşlı bireyler, mekân tercihlerini, hiç bilmedikleri, yenilikler veya farklılıklar içeren yerler üzerinde yapmamış, ahabalarının, çocuklarının veya akrabalarının yaşadığı mekânları tercih etmiştir. Mekânda bir yakınının olması, güven duygusu vermesi ve dayanışma ihtiyacının tatminini sağlamaktadır. Hem Kadıköy hem Bağcılar sakinleri için bu tercih söz konusu olmuştur. Katılımcılara yöneltilen, İkamet ettikleri alanı seçmelerinin üzerinde etkili olan sebep sorulduğunda, hemen her bireyden, evvela bir yakının orada olduğu cevabı alınmıştır. Bireyler dayanışma ihtiyacına çözüm olarak akraba yanını mesken seçmeyi tercih etmektedir:

- ...Apartman sakinleriyle de hep akraba oluşumuzdan, çok güzel bir hayat sürüyorsun, memnun bir hayat sürüyorsun. Tamamen akrabalarla ilişki içindeyiz, başka kimseyle ilişkimiz yok. Bir de cami cemaatiyle. Ev çevresi olarak sadece akrabalar. (Rüştü, E, 65, Kadıköy)
- Çocuklar buraya gelmişti, ciğer burada olunca yanlarına geldik bizde, yaş da geçince emekli olunca zaten insan başka bir şey aramıyor. (Muhammed, E, 69, Bağcılar)
- Yakınlarım genelde Kadıköy’de ikamet ediyordu, ben de Antalya’da avukatlık yaparken emekli oldum, orda emekli oldum ve Kadıköy’de yakınlarım olduğu için, dostlarımız olduğu için buraya yerleştik. Ve tekrar mesleğim olarak Avukatlığı icra etmeye başladım. (Ahmet, E, 77, Kadıköy)

Yaşadığın mekânda yakın çevrenden kişilerin ikamet ediyor olması, mekânı kişiler için tercih edilir olması üzerinde bir etkidir. Aynı zamanda yaşlılık döneminde yakın çevreyle ilişkilerin çok daha önem kazandığını söylemek yerinde olacaktır. Ahbap, akraba ve çocukların, yaşlılığa uyum sağlamada rolü önemlidir. Ailenin ve tanıdıkların yakınlığı, sevenlerinin desteği, yaşlılarda yaşam doyumu üzerinde etkili olmaktadır. Dayanışma imkânının varlığı, kişilerin kedinin daha güvende hissetmesini ve psiko-sosyal açıdan tatmin olmasını sağlamaktadır. Bireylerin yakın çevreyle daimî ilişki içinde olma, aile, arkadaş ve akraba bağlarına, bunlardan gelen koşulsuz sevgiye olan ihtiyacı mütemadiyen devam etmektedir (Ceylan, 2015:56). Bu ihtiyaca çözüm olacak ki, taşınma, göç etme gibi mekânsal değişiklik durumlarında akraba yanını mesken seçme durumu tercih edilmektedir.

3.6.3. Mekân İçin Aranan Özellik: Mahalle Kültürünün Varlığı

Bağcılar ve Kadıköy semtleri için karşılaştırma yapacak olursak, her iki mekânın da sakinleri mahalle kültürünün varlığından istenilen ve aranan bir özellik olarak bahsetmektedir. Bununla birlikte katılımcıların, komşuluk, ilişkileri, gündelik pratikleri, kimlerle yakın ilişki kurabildiği sorularına verilen yanıtlardan yola çıkılacak olursa;

Bağcılar’da esnaf, mekânsal değişimlere rağmen kendini ve insanlarla ilişkilerini koruyabilmiştir, Bağcılar semtinde Kadıköy’e göre mahalle kültürü nispeten varlığını devam ettirmektedir:

- Başakşehir تنها oradan çağıran yakınlarım var ama gitmiyorum. Ben istemezdim 20 senedir burada oturuyorum alışmışım. Yoldan geçerken esnafa kolay gelsin diyorum. Köyde yaşıyor gibi hissediyorum kendimi burada, rahatım, muhabbetim var insanlarla, arkadaşlarım var. Sitelerde tek yaşıyorsun, gençlik yaşıyor o da işe gidiyor akşam geliyor... (Mustafa, E, 68, Bağcılar)
- Mahalle kültürü yok pek... (Naciye, K, 81, Kadıköy)
- Kimsenin kimseden haberi yok komşular değiştiğinden beri (Türkan, K, 80, Kadıköy).

Kadıköy’de ikamet eden katılımcılardan komşularıyla görüşen, yakın ilişki kurabildiğini ifade eden cevaplar alınsa da esnafla tanışıklık gösteren, yakınlık hisseden yahut bağ kuran ifadelere rastlanmamıştır. Aynı zamanda Kadıköy’de yüzeysel ilişkilerin kurulduğuna yönelik açıklamalarda bulunulurken, katılımcıların hemen hepsi insanların birbiri ile ilişkilerinde saygılı, kibar olduğunun ve mekânın verdiği güven duygusunun altını çizmiştir. Bu bağlamda Kadıköy semti sakinleri için, bir mekândaki “saygı”, “kibar”, “iyimser”, “iyi”, “huzurlu”, “sakin” kavramları önemlilik arz etmektedir:

- Çok iyi sakın. Öyle sakindir ki bir karmaşa görmedim. O kadar huzurlu o kadar güzeldir ki... Elhamdülillah. Ne bir gün bir silah duyduk, ne bir gün bir kavga duyduk. Herkes birbirine saygılı çok yakınlık olmasa bile... İnsanların birbiriyle ilişkileri iyidir, ... Başka yer istemiyorum, her yer kalabalık yoğunluk. Alıştım, sakın, temiz, nezih bir muhit (Naciye, K, 81, Kadıköy).

Kadıköy’de ikamet eden bireylerin çoğunluğu, İstanbul’a ilk göç ettiklerinde orayı tercih etmiş ve aynı muhitinde oturmaya devam etmektedir, ancak Bağcılar’da yaşayan katılımcıların çoğunluğu Bağcılardan önce farklı bir muhitte varlık göstermiştir. Uzun süredir aynı yerde ikamet ediyor olmanın çevre ile daha yakın ilişkiler kurmaya olanak

sağlayacağı varsayımı geçerli olmamaktadır. Yaşlılık dönemindeki bireyin, ölüm, taşınma, kentsel dönüşüm vb. sebeplerle komşu, yakın çevre üzerinde kayıplar yaşaması, yalnızlaşmasına sebep olmaktadır.

Yaşadığımız mekanlarda mahalle kültürünün varlığının aranması bireyin mekanla nötr bir ilişki kurmadığının en önemli örneklerinden biridir. Yaşlı bireyler için mahalle kültürünün varlığının aranması, aktif çalışan nüfusun ev ve iş arası standart bir yaşam biçiminin aksine, mekanla ilişki kurabilme imkanlarının çokluğundandır. Verilen yanıtlarda yaşlı bireyler, kendi habituslarına uygun bir çevrenin varlığıyla ilişki kurabildiklerini ve kendilerini o mekâna ait hissedebildiklerini ifade etmişlerdir. Bourdieu'nun habitus kavramının ifade ettiği yatkınlıklar sistemi, bu araştırmadaki yaşlı bireyler için, mahalle kültürünün oluşturulmasında etkin bir öneme sahip olmaktadır. Bağcılar ilçesinde nispeten daha homojen bir kitlenin gözlemlenmesi, benzer habitusa sahip bireylerin hayatı benzer şekilde yaşamaları ile cemaat ilişkilerinin kurulmasına imkân tanıyarak mahalle kültürünün oluşumunu beslemiştir.

3.6.4. Mekânda Memnuniyetin Temel Yapıtası: Alışılmışlık

Bağcılar ve Kadıköy ilçelerinde ikamet eden katılımcılara yöneltilen mekânla ilgili memnuniyet düzeylerini ölçmeye yönelik sorularda bireyler yüzde yüz oranında “memnunum” cevabını vermişlerdir. Konular irdelendikçe mekâna dair eleştirel yaklaşımlar olsa dahi, senelerdir aynı muhitte oturmak, o mekâna “alışmış” olmak, o mekâna aidiyet ve memnuniyet düzeyini doğru orantıda etkilediği görülmektedir:

- Şu an oturduğunuz muhitten memnun musunuz?
- Evet... Elhamdülillah derim. Mevla'm yaratmış olacak bir şey varsa olur. Ben daha yaşadığım yerde şu olsun bu olsun demem, her şey var. İnanç olarak bayrak sancak için düşünürüm devletimin güçlü olmasını. Her şey var. Can sağlığı olsun... İstanbul'da artık yer de kalmadı ama eskiden Fatih tercih ederdim... Yeni mekân zor oluyor alışmak ama alıştık. Yaşamımızı burada geçiriyoruz. (Hüseyin, E, 66, Bağcılar)

- Memleketimizden direk buraya geldiğimiz için buradaki yaşam standardına alıştık. Başka yer ters geliyor insana... (Rüştü, E, 65, Kadıköy)
- Başka yer istemiyorum, kalabalık yoğunluk. Alıştım, sakın, temiz, nezih bir muhit. (Naciye, K, 81, Kadıköy)
- Diyarbakır'ı çok özledim. Mekân değişince insanın dengesi bozuluyor. Oraya alışana kadar, O muhiti tanıyana kadar, komşuyu tanıyana kadar epey sıkıntılar geçiriyorsun, sıkıntılar geçiriyorsun. ... (Hayriye, K, 76, Kadıköy)

Bireyler genel itibari ile bir mekânda alıştığı düzeni yürütmeyi tercih etmektedir. Bir mekâna dair kurulan ilişkiler o mekânı özümsemeyi sağladığı için, hem insanlara hem o çevreye büyük bir bağ hissedilmektedir. Mekân sürekli bir değişim içerisinde olsa da bu değişimin içinde birey mekanla birlikte var olarak yine o değişimin bir parçası olmaktadır, bu durum bireyin mekânsal değişimlere rağmen mekanla bağını korumaktadır. Mekâna dair paylaşımların yoğunluğu, mekâna alışma ve aidiyet hissini pekiştirmekte ve bireyler yaşam alanlarından kopmayı düşünmemektedir.

Yerinde yaşlanma kavramının önemi de bu çıkarımlar sonucunda tekrar ifade edilmelidir ki, yaşlı bireylerin destek hissettiği durumlarda, bakım evi ve sağlık merkezlerine taşınmalarının aksine, evlerinde, alışık oldukları mekanlarda, evde bakım ve maddi desteklerle yaşamlarını sürdürebilmelerine imkân tanınması bireylerin yaşamdan doyumlarını olumlu yönde etkileyecektir.

3.6.5. Yaşlılıkta Eski Mekânlara Özlem

Yaşlılık döneminde, çeşitli sağlık problemleri, eski imkânların bulunamaması gibi sebeplerle, geçmişte ilişki kurulan mekânlara özlem duyulmaktadır. Yeni mekânın sunduğu imkânlar, yeni düzenler var olsa dahi, Kadıköy yahut Bağcılar ilçesi katılımcıları fark etmeksizin, eski mekânların hatıraları zihinlerde yerini korumaktadır:

- İstanbul'un bütün hemen hemen her yerini bütün bölgelerini gezdim, İstanbul'un her tarafı güzeldir. Her tarafı özlem içinde ararım... Mesela sinemaya gitmiyorum eskisi gibi, kütüphaneye gidemiyorum, kahvehaneye gidemiyorum artık, genelde yaşantımı iş dışında evde geçiriyorum. (Ahmet, E, 77, Kadıköy)
- Çok özlüyorum, kaybetmedim hiç özümü. Üniversitedeyken hocalarım mesela bana derdi dilini kullanabiliyorsun, düzgün konuş diye. O dil benim anamın dili derdim, toplum içinde aksanımı bozmam, ama unutmam özümü... (Hüseyin, E, 66, Bağcılar)
- Merkezde oturuyordum. Ah orayı çok özlüyorum. Benim elimde olsa orada yaşamaya giderim.... Diyarbakır'ı çok özledim. Mekân değişince insanın dengesi bozuluyor. Oraya alışana kadar, O muhiti tanıyana kadar, komşuyu tanıyana kadar epey sıkıntılar geçiriyorsun. (Hayriye, K, 76, Kadıköy)

Mekânlar mimari yapılarının yanı sıra, sosyal ve sembolik düzeylerde birbiri ile ilişki içerisindedir (Kalınkara & Arpacı, Yerde Yaşlanma, 2013). Kentleşme öncesi, kırsal mekanlarda yaşamlarını sürdüren bireyler, mekanlarını yaşamak için ihtiyaçları doğrultusunda kendileri oluşturmaktadır. Mekânı kendilerine göre düzenleyerek, doğayı örselemeden oluşturdukları bu mekanlarla kurulan ilişkiler, kapitalist toplum formundan uzak, daha gerçekçi bağlantılardır. Katılımcıların açıklamaları ışığında, mekânlar, yaşlı bireyler için de anlam yüklü, yaşayan, yaşatılan özlem duyulan alanlardır.

3.6.6. Yaşlılar İçin Buluşma Mekânı Olarak: Cami

Camiler, Türk toplumu için, tarih boyunca önemli bir imgesel ve simgesel özelliğe sahip olmuştur. Bu araştırma için irdelenen kısım, camilerin yaşlı bireyler için buluşma mekânı olarak tercih edilmesi ve camiye yüklenen nosyonun niteliği üzerinedir. Erkek yaşlı bireyler gündelik pratiklerinde zamanlarının çoğunluğu camide ya da cami cemaati arkadaşlığıyla paylaşımlarda geçirmektedir:

- Cami cemaatiyle arkadaşlığımız var, yeni cami inşaatıyla ilgileniyorum, derneğimiz var, o dernekte sorumluyum... Camiye giderim beş vakit, orada vakfımızda zaman geçiririm... Pandemi döneminde camiler kapalı kaldı beni o üzdü, yani özledik (Hüseyin, E, 66, Bağcılar).
- ... çok aktivitem yok. Emekli adamım camiye gidiyorum eve gidiyorum.... Cami cemaati ile yakınız, çay ocağında çay içiyoruz, sohbet ediyoruz... 5 vakit namaza camiye gittiğim için orada vakit geçiyor... (Mustafa, E, 68, Bağcılar).
- 5 vakit namaza da camiye giderim... Cami yakın olmalı, camisiz bir mahalle düşünemiyorum... Cami cemaatiyle yakın ilişki kuruyorum (Rüştü, E 65, Kadıköy).

“Yaşlanma ve Mekân İlişkisi Üzerine: Türkiye’de Yaşlı Erkek Bireylerin Camii ve Kahvehane Kullanımlarının Analizi” (Esendemir ve Sağman, 2019) Araştırmasında yer alan bulgulara göre, görüşme yapılan 30 yaşlı bireyin 19’u düzenli olarak günlük camiye gittiklerini belirtmişlerdir. Bu 19 bireyden sadece 8’i emeklilik öncesi de camiye gittiklerini söylemişlerdir. Bu bağlamda yaşlılık döneminde, cami, yeni mekânsal tercihler arasında yer almaktadır. Yaşlı bireyler camiye bir sosyalleşme alanı olarak tercih etmektedirler. Yaşlı bireyler için cami ve cemaat arkadaşlığı ailenin dışındaki en büyük sosyal destek kaynağı olmaktadır (Esendemir ve Sağman, 2019:26). Cami, yaşlılar için temel uğrak noktaları arasında önemli bir alana karşılık gelmektedir, literatür de bunu destekler niteliktedir.

Bununla birlikte camilerin yaşlı erkek bireylerin buluşma tercih noktası olmasının yanı sıra kadınların itibar etmediği gözlemlenmektedir. Mekâna dair toplumsal algıların ve kültürel yapının da etkisi ile camilerin erkeklere özgü bir karakter kazandığı varsayımı bu bağlamda karşımıza çıkmakta ve mekânın bedenselleştiği olgusuna ışık tutmaktadır.

3.6.7. Yaşlı Bireylerin En Büyük Yardımcısı: Çocuklar

Araştırma sorularında yer alan “Maddi-manevi bir ihtiyaç durumunda kimlerden yardım istiyorsunuz?” sorusuna katılımcılar genel itibariyle “çocuklar”ımdan cevabını vermiştir:

- Hemen her ihtiyacımı kendim görüyorum çok şükür. Ben uzak bir yere gideceksem, çocuklarım götürür, arabaları var, benim ehliyetim yok. (Hüseyin, E, 66, Bağcılar)
- Çocuklar yardımcı olur, akrabalar var yine burada... (Muhammed, E, 69, Bağcılar)
- Çocuklarım, torunlarım yanımda oluyor... (Hayriye, K, 76, Kadıköy)

Çocuk sahibi olmadığını belirten katılımcı, herhangi bir ihtiyaç durumunda kimden yardım istersiniz sorusunu tek kelimeyle “Allah’tan” ifadesiyle yanıtlamıştır. (Mustafa, E, 68, Bağcılar)

Endüstri toplumu ile rasyonelleşme akımının etkileri toplumsal ilişkileri daha yüzeysel bir zemine taşımıştır. Yaşlı bireylerin bu etkiyle yeni yerleşim birimlerinde kurduğu ilişkiler daha sınırlı olmaktadır. Lefebvre’nin kapitalizmin insanların birbiri ile ilişkilerini öldürüp yalnızlaştırmaya götürdüğü açıklamalarının ışığında, yaşlı bireyler çevre ilişkilerinde yardım isteyebileceği yakınlıkta kimseye ulaşamayıp çocuklarının yardımına muhtaç beklemektedirler.

3.6.8. Perde Arkasında Kalan Ayrımcılık Türü, “Yaşçılık” Farkındalığının Noksanlığı

Araştırma soruları arasında yer alan, “Yaşınızdan dolayı ayrımcı bir davranışa maruz kaldığınız oldu mu?” sorusu yöneltildiğinde, katılımcılar genel itibariyle böyle bir tutumla karşı karşıya kalmadıklarını ifade eden açıklamalarda bulunmuşlardır:

- Yok olmadı etrafımdaki insanlar çok kıymetimi biliyorlar. Yaşlılığım daha da hoşlarına gidiyor, dua et deyip geziyorlar (Hayriye, K, 76, Kadıköy).
- Bizim zamanımızda yaşlıya hürmet çok önemliydi. Şimdiki nesilde bunu göremesek de ayrımcılığa maruz kaldığım bizzat bir durum olmadı (Sultan, K, 73, Bağcılar).
- Hayır olmadı. İnsanlar hala kültürlerini devam ettiriyorlar. Az da olsa eski kültür devam ediyor... (Ahmet, E, 77, Kadıköy)

Yaşlılık gibi ayrımcı bir tutum, yaşlıların toplumsal statüsünün değersizleşmesine hizmet ederken toplumun değer yargılarının değişiminde de etkili olmaktadır.

Yaşlılık algısının sosyal olarak anlamlandırılmasının topluma, kültüre ve jenerasyona göre değişiklik gösterdiği görülebilmektedir. Bu algı toplumdaki “yaşlı” tanımının zihinlerdeki karşılığı olarak varlık göstermektedir. Toplum kalıp yargılar doğrultusunda ‘yaşlı’ olarak nitelenen insanlardan belirli davranış kalıpları beklemektedir. Negatif tanımlı algıların yaygınlık kazanması da insanların sadece yaşlarından dolayı ayrımcılığa maruz kalmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin yaşlanan nüfus profili gösterdiği göz önünde bulundurularak, literatürde yaşlı ayrımcılığı (ageism) diyebileceğimiz dışlanmaları da artıracığı yorumu yapılabilmektedir. Ülkemizde yaşlı nüfusun hızla artmakta olması yaşlılığa bağlı problemlerin de artmasının yanında, bu sorunlara yönelik sosyal politikalar üretilmesinin de gereklilik payını artırmaktadır. Buna imkân sağlayacak yol için başlıca adım, yaşlı ayrımcılığını bir ayrımcılık türü olarak kabul etmekten ve problemin kaynağını, sebep ve sonuçlarını irdelemekten geçmektedir. Bulgular neticesinde henüz yaşlılara yönelik bazı tutumların ön yargı taşıdığı ya da ‘ayrımcı’ davranıldığına yönelik bir farkındalık oluşmamıştır. Bu konuların konuşuluyor olması, yaşlı bireylerin ön yargılı tutumlarla karşılaştığını fark edebiliyor olmasına ve bu tutumu sorgulayanların kendilerini sorgulamasına imkân tanıyacaktır.

3.6.9. Gündelik Hayat Pratiklerinde İkincil İhtiyaç Olarak Sosyal Medya, Akıllı Telefon, Televizyon Kullanımı

Yaşlı bireyler, gündelik pratiklerinde teknolojik araçlarda veya sanal mecralarda vakit geçirmek yerine, daha çok gazete okumak, kitap okumak, camiye gitmek, market gezmek, yürüyüş yapmak gibi aktivitelere yer vermektedir. “Akıllı telefon, sosyal medya kullanıyor musunuz?” Sorusuna verilen cevaplar, yaşlı bireylerin ihtiyaç dışında telefon vs. kullanım oranlarının düşük olduğunu göstermektedir:

- Ben telefonu kullanıyorum ancak ihtiyaç nedeniyle görüşmelerim nedeniyle kullanırım, teknolojiden pek fazla istifade etmem. Yaş itibarıyla kısıtlıdır benim kullanımım sadece iletişim için. (Ahmet, E,77, Kadıköy)
- Akıllı telefon kullanıyorum. Banka hesaplarımı kontrol ediyorum. Pandemiyle birlikte daha geliştim aslında. Kapanınca sıkıntıdan telefona sardım hem de çıkmadan işlerimi halledebileyim diye alıştım bu uygulamaları indirip öğrendim, kendi kendime yaptım. (Mustafa, E, 68, Bağcılar)
- Kullanmıyorum. İnternet hiç bilmem kullanmıyorum. Bir tek telefon kullanıyorum ALO diyorum o bana yeter. (Hayriye, K, 76, Kadıköy)

Yine katılımcı portföyü itibarıyla, emeklilik döneminde olan ve günlerinin birçoğunu evde geçiren yaşlı bireyler, buna rağmen TV izleme sürelerinin kısıtlı olduğunu ifade etmiştir. Araştırma soruları içerisinde yer alan: “Günde kaç saat TV izliyorsunuz, favori programınız nedir?” sorusuna ortalama cevaplar 2 ila 3 saat arasındadır:

- Genelde haberleri dinlerim, belgeselleri dinlerim, iş yerinden çıktıktan sonra akşamları. (Ahmet, E,77, Kadıköy)
- Pek izlemem. TRT’deki dizi cumartesi günleri onu izliyorum favori programım. Haberlere bakarım bir de. 5 vakit namaza camiye gittiğim için orada vakit geçiyor. (Mustafa, E, 68, Bağcılar)

Postmodern toplum itibariyle teknoloji hayatımızın hemen her alanına nüfuz etmiş, kullanımı bir ihtiyaç değil zorunluluk olmuştur. Araştırma sonuçlarında da görüldüğü üzere yaşlı bireyler teknolojiden pek fazla istifade edememektedir. Bugün çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da desteğiyle 65+ üzeri bireylerin dijital yetkinliklerinin geliştirilmesi üzerine eğitimler, videolar geliştirilmekte ve Avrupa Birliği tarafından da desteklenmektedir. “65+ İçin Dijital Kapsayıcılık” projesi bunlara örnek teşkil etmektedir.

İçinde bulunduğumuz bu durum, David Harvey’in zaman-mekân sıkışması kavramında mekânın zamandan bağımsızlaşması ifadesi ile günümüz mekân ilişkilerini açıklamaktadır. Postmodern toplum yapısının getirdiği bu paylaşımlar, teknolojinin kullanımı ile mümkün olmaktadır, mekânın dahi sanal bir dünyaya taşınmaya başladığı yeni düzende, yaşlı bireylerin dijital yetkinliklerinin artırılması ve mekânsal engellerin kalktığı yapıya entegre olmaları son derece önemlidir.

3.6.10. Yaşlılıkta Bir Bağlılık Türü: Sürekli İlaç Kullanımı

Sürekli ilaç kullanımı, yaşlı bireylerde hayat kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Fazla ilaç kullanımının hem fiziksel hem de psikolojik olumsuz yönleri olabilmektedir. Yan ekiler beraberinde kişinin yetkinliklerini kısıtlayarak yaşlılık ve yalnızlık hislerini tetiklemektedir, bunun sonucunda birey evine bağlı kalarak mekânsal paylaşımlarını kısıtlayarak yaşamdan zevk alamaz hale gelmektedir. Yine bir döngü olarak, bireyler yalnızlaştıkça ilaç kullanımında da artış gerçekleşmektedir (Akbaş, Taşdemir Yiğitoğlu, ve Çunkuş, 2020:4546). Araştırmada yaşadığınız bir sağlık problemi ya da sürekli kullandığınız bir ilaç var mı? Sorusu yöneltilen yaşlı bireyler, genel itibariyle sürekli ilaç kullanımına mahkûm olduklarını ifade eden yanıtlar vermişlerdir:

- Çok var. Tansiyon, şeker... (Türkan, K, 80, Kadıköy)
- Şeker, tansiyon, kolesterol (Hayriye, K, 76, Kadıköy)

- Tansiyon ilacı ve kalp ritim bozukluğu ilacım var büyük olarak, diğerleri ufak tefek ilaçlar. Çok şükür bu yaşma rağmen iyi. (Naciye, K, 81, Kadıköy)
- Kalpten rahatsızım kan sulandırıcı var. (Muhammed, E, 69, Bağcılar)

Yapılan araştırmalar, yaşlı bireylerin birçoğunun ilaçta kullanım amacı, yan etkileri ve saklama koşullarına karşın bilgi sahibi olmadan kullandığını ortaya koymaktadır (Demirbağ ve Timur, 2012:5). İlaç kullanımının gerekli olduğu durumların yanı sıra, ihtiyaç olmadığı durumlarda da kullanılması, hem sağlıklarını tehdit edici bir unsur oluşturmakta hem de bu çaresizlik yaşlılık hissine sebep olmaktadır. ‘Yaşlıyım tabi ki ilaç kullanacağım’ kanısı, katılımcıların sahip olduğu genel görüşü ifade etmektedir ki bu durum ihtiyaç dışı ilaç kullanımının da etkin olduğunu göstermektedir. Lefebvre’nin de görüşüyle kapitalizm mekanları işgal ederek ve kendisine yeni mekanlar üreterek varlığını gösterirken, bireyleri belirli mecburiyetlere de mahkûm kılmaktadır (Lefebvre, 2014). Yaşlı bireylerin bugün kısıtlı yeşil alanda temiz hava alabiliyor olmaları, sosyalleşme mekanlarının kısıtlanması doğrudan ve dolaylı olarak sağlıklarını olumsuz etkilemekte ve ilaç kullanımını tetiklemektedir. Kapitalizmin sanayileşmeyi etkilemesi ve beraberinde yoğun betonlaşmış çevreler, yaşlı bireylerin mekân hakkından yararlanamamasına sebep olurken fiziksel ve psikolojik yönden olumsuz etkilere neden olmaktadır.

3.6.11. Gündelik Hayatın En Uzun Zaman Geçirilen Mekânı Evler

Gündelik hayatta gerçekleştirilen pratikler, bireylerin mekân ile kurduğu ilişki ve etkileşim neticesinde gerçekleşmektedir (Karmaz, 2021). Yaşlıların en fazla zaman geçirdikleri mekanlardan birinin evleri olması, bazen kendilerini rahat hissetmelerinin bazen de yalnızlığın bir sonucu olabilmektedir.

- Evde hanımım çok güzel bakar, Allah ondan razı olsun, dışarı çıkarsam anca camiye çıkarım bir de market ihtiyacına. (Muhammed, E, 69, Bağcılar)

- Evin içinde ayakta gidip gelmeyi çok seviyorum, bulaşık yıkamayı çok seviyorum, onunla uğraşıyorum bana hareket oluyor. Örgü örmeyi seviyorum, örgü örüyorum. Dışarıya daha pandemiden dolayı çıkmıyorum, evdeyim. O kadar. (Hayriye, K, 76, Kadıköy)
- Kışın evde geçiriyorum ve bu sebepten dolayı bazen misafirliğe gidiyorum ya da gelen misafirlerim oluyor. Günlük rutinim çoğunlukla evde eşimle beraber geçiriyoruz.

Evde sevilen mekânlar, anlam yüklenen eşyaların mevcudiyetine dair:

Eşyalar ait olduğu kişinin gözündeki değere, onun için taşıdığı anlama göre özellik kazanmaktadır. Her eşya bir mesaj taşıyabilmektir ve bu yönüyle nesne olmanın ötesinde bir anlama sahiptir (Bilgin, 2011:25). Yaşlılık döneminde en uzun zaman geçirilen mekânlar arasında evler yer almaktadır. Evin içerisinde yer alan eşyalar da yine en çok ilişki kurulan ve anlam yüklenen nesneler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılara yöneltilen “Evinizde en değer verdiğiniz, sizin için önemli bir yeri olan eşyanız nedir?” sorusuna verilen cevaplar, kişiler için ev ortamının kişisel zevklere göre tasarlanan, üretilen ve yaşatılan mekânlar olduğunun bir göstergesidir:

- Kitaplarım (Ahmet, 77, E, Kadıköy)

Yine katılımcılar, kendilerini hangi mekânlarda rahat hissettikleri sorusuna, genel itibarıyla ev ortamı cevabını vermiştir. Bu bağlamda şu çıkarımda bulunmak yerinde olacaktır ki, yaşlı bireylerin, kendilerini ait hissettikleri huzurlu mekân yine kendi evleridir.

- Genelde evimde aile ortamında kendimi rahat hissediyorum. (Ahmet, 77, E, Kadıköy)

Yaşlı bireylerin çoğunlukla evlerinde vakit geçiriyor olmaları, evin de bir mekân olması ve uzun yıllar orada paylaşımda bulunmalarının bir sonucu olabilmektedir. Evin

içerisinde uzun yıllardır biriken anılar ve eşyalar her yeni günde ona olduğu kişiyi ve keyif aldığı paylaşımları sunmaktadır, mekanlar konuşmadan anlatırken mekânın birikimleri bedene işlemektedir. O evin içerisindeki ilişkiler, eşe ya da çocuklara dair anılar ve tüm yaşamsal faaliyetler bedene nüfuz etmekte, bedenleşmiş alan örneği göstermektedir (Low, 2003:39).

3.6.12. Mekân Aidiyetinin Mihenk Taşı Komşuluk İlişkileri

Kentlerde, ortak mülkiyete dayalı ilişkilerin yer aldığı, aynı apartmanda yaşayan bireyler “komşu” olarak tanımlanmaktadır (Özbay, 2014). Komşuluk, Türk kültüründe değer verilen, üzerine sosyolojik çokça çalışma yapılmış, insan ilişkilerinde önemli bir etkileşim unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızlı kentleşmenin yaşandığı ve köyden kente yoğun göçlerle oluşturulan yeni yerleşim alanları itibariyle, kültürümüzde komşuluk ilişkilerinde “hemşerilik” de aranan bir alt unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların araştırma sorularına verdiği cevaplarda, hemşerileri ile yakın çevrede oturmaktan, onlarla komşuluk yapmaktan memnun oldukları saptanmaktadır:

- Memnunum, herkese Allah böyle güzel bir komşuluk nasip etsin derim, özellikle bayanlar birbirlerini ziyaret ederler, kahve içmek olsun, gün olsun, site içinde böyle. Malatya köyünden gelenler yüzde 100’dü bu civarda, yüzde 30’u değişti diyebilirim. O yüzden birlik vardı, buradan gidenler pişman oluyor, Bağcılar’ın bu bölgesinde komşuluk güzel. (Hüseyin, E, 66, Kadıköy)
- Eskiden her hafta tüm geçler kuran hatim indirirdik. Herkes ilerlesin diye. Üç dört gece haftada görüşürüz akraba komşularıyla. Ama diğer komşularla bayramdır, cenazedir görüşüyorum. (Rüştü, E,65, Kadıköy)

Demografik özellikler çerçevesinde değerlendirme yapılacak olursa, erkek yaşlı bireylerin, kadınlara oranlara komşuluk ilişkilerinde daha zayıf ilişkiler yürüttükleri söylenebilir. Bireyin mekân ile olan etkileşimi, gündelik hayat pratiklerini

etkilemektedir (Karmaz, Mekanın Gündelik Yaşam İçinde Kurgulanışı: Özne Mekan Etkileşim Süreci, 2021, s. 68). Erkek bireyler genel olarak cami cemaati arkadaşlığı kurarak gündelik hayatlarını şekillendirmişlerdir. Ancak kadınlar, komşuluk ilişkilerinde erkeklere oranla daha sık görüşebilen, paylaşımda bulunabilen bir portföy çizmektedir:

- Komşularınızla ne sıklıkla görüşürsünüz, birlikte yaptığınız etkinlikler var mı?
- Hanımlar daha çok yapar. (Muhammed, E, 69, Bağcılar)
- Yok... Komşuluk yok. Geçerken selamlaşırız o kadar. (Mustafa, E, 68, Bağcılar)
- Genelde görüşülmüyor... İnsanların daha iyi ilişkiler içinde olmasını, komşuların daha iyi komşuluk ilişkileri içinde olmasını tercih ederdim. Maalesef hayat tarzları yaşam tarzları çok değişti, insanlar artık kendi dertleriyle uğraşmaktan ilişki kurmaktan çekiniyorlar ve zaman bulamıyorlar daha doğrusu. (Ahmet, E, 77, Kadıköy)

Yaşadığı mekândan mutlu ve memnun olduğunu ifade eden bireyler, bu çıkarımda bulunurken, düşüncelerini, komşuluk ilişkilerinin yakın olması ile de ilişkilendirerek desteklemektedir. Bir mekânda komşuluk ilişkilerinin devamlılığı, o mekâna aidiyeti ve memnuniyeti de yüksek oranda etkilemektedir. Araştırma temelinde, yaşlı bireylerin komşuluk ilişkilerini kısmen devam ettirebildiklerini söylemek mümkündür. Komşuluk ilişkileri devam ettirilebilsin ya da ettirilemesin, bir mekân için aranan özellik statüsünü korumaktadır. Nitekim, komşularıyla gündelik hayat pratiklerinde ilişki kuramayan bireyler, bunu bir eksiklik olarak ifade ederken, komşularla yakın ilişki kurulabilme durumu, övgü duyulması ya da eksikliği hissedilen bir özellik olarak bahsedilmektedir. Aynı zamanda komşuluk ilişkilerinde yakınlık, yaşlı bireyler için, yalnızlığın giderilmesinde önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Hastalıktan dolayı çok gidip gelme yok, öncesinde olurdu. Covid hem komşuluk ilişkilerini hem akrabaları birbirinden kopardı. Onun için çok gidip gelme yok. (Türkan, K, 80, Kadıköy)

Kentlerde yaşayan bireylerin komşuluk ilişkilerinin kısa ziyaret ya da sohbetten ibaret olarak, kısıtlı faaliyetleri kapsayan pasif ilişkilere dönüştüğü çıkarımında bulunan çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Yaprak Akçakaya ve Him, 2020:10). Sanayi toplumu ile yaşam alanlarının ve mekanların parçalanması, kentlerin yeni düzenler üzerine kurulmasına sebep olmuş, başkaları ile ilişki içinde olmamamızı sağlayan mekanlar, evler, apartmanlar, sokaklar da dahil eski anlamından ve paylaşımlarından yoksun kalmıştır.

3.6.13. Yaşlılıkta Sevilen Fakat Gezme İmkânı Bulunamayan Mekânlar

Katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde söylemek mümkündür ki: Yaşlılıkta daha çok, gezmeye ve dışarıda vakit geçirmeye ayrılan zaman kısıtlı olmaktadır. Bununla birlikte, yaşlı bireylerin gezme mekânlarında, tercihen dini ritüellerin gerçekleştirildiği, cami, türbe, mabet, kabristan gibi yapıların yer aldığı bölgeler ön plana çıkmaktadır. Mekânsal olarak yaşanan yerin, kalabalık, sakin olması ya da lokasyonu, yaşlılıkta gezebilme durumunu nispeten etkilemektedir. Kadıköy’de yaşayan yaşlı bireyler, sahil kenarı ve park gibi mekânlara daha yakın mesafede yer almasından dolayı olacak ki, gezintiye çıkabildiğini ve bu tarz mekânlardan hoşlandığını belirtmiştir. Yaşadığı mekânın sunduğu imkânlar, gündelik hayatı, paylaşımları, istekleri ve zevkleri etkilemektedir.

3.6.14. Yaşlılık Politikalarına Dair Paylaşımlar

Yaşlılık politikaları, ülke genelinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı temelinde düzenleniyor olsa da ilçeler bazında farklılık gösteren uygulamalara rastlanmaktadır. Yaşlılık politikalarının üretimi ve geliştirilmesi toplumda artan yaşlı nüfus oranı göz önünde bulundurulduğunda son derece önemlilik arz etmektedir. Politikaların en önemli noktalarından biri de hedef kitlesi tarafından tatmin edici bulunup bulunmadığıdır, nitekim tarafları memnun etmeyen yöntemler, bireyler için olumlu bir durum ifade etmeyecektir. Yaşlı bireyler imkanlar doğrultusunda gerçekleştirilen hizmetlerden genel

itibari ile memnuniyet ifadesinde bulunmaktadır. Ancak eleştiriler getirilmekte ve isteklerde bulunmaktadır.

- Ülkemizdeki ve muhitinizdeki yaşlılık politikalarını yeterli buluyor musunuz?
- Ben bu iktidar kadar hizmet eden görmedim. Hani Atatürk'ü görmedim ama sonrasını gördüğüm kadarıyla konuşuyorum. Yaşlılardan, engellisinden, dulundan tut, ihtiyacı olana, diğer hepsinden çok daha iyi hizmet yapılıyor, belediyeler 70-85'ler de diyeyim bir cenazemiz olsa kaldırmaya korkardık. Belediyeler kaldırıyor şimdi... Köyüne gitse ücretsiz araç ayarlayıp götürüyor. Daha ne olsun. Dünya da bile kriz var şu ana göre yeterli iyi şartlar. Aşılar için evlere kadar gittiler. Aklıma gelen gelmeyen hizmetler çok iyi. (Hüseyin, E, 66, Bağcılar)
- Evet yani bize Hastane lazım, cami lazım, kendi kendimizi görüyoruz. (Mustafa, E, 68, Bağcılar)
- Hayır bulamıyorum yaşlılık politikalarını, düzeltilmesi lazım. Hem yaşam yönünden hem ekonomik yönden bazı zorluklar vardır, bunların giderilmesi lazım. Bu da ülkenin büyüklerine, idare edenlerine düşüyor. (Ahmet, E, 77, Kadıköy)
- Sizce yaşlılar için hangi yasal düzenlemeler yapılmalı, ya da belediyeler nasıl planlamalar yapmalı?
- Genelde bakıma muhtaç yaşlılar için huzur evleri açılmalıdır. Eğer bunlar yok ise, yaşlılar daima mutsuz bir şekilde hayatlarının sonunu beklerler. Huzurevleri, eğlence yerleri, onların eğlenebileceği yerler, parklar açılmalı bence. En önemlisi de huzurevleri bence (Ahmet, E, 77, Kadıköy).
- Hizmet etsinler. Kaldırımları yıkıyorlar altına çamur koyup gidiyorlar daha beter ediyorlar. Rahat yürüyemiyorum bile kayıyor taşlar. Mesela Üsküdar belediyesi

yaşlılara ziyarette bulunuyormuş, burada hiç öyle bir şey görmedik. 40 senedir burdayım belediye görmedim. (Naciye, K, 81, Kadıköy)

Katılımcıların verdiği yanıtlarda politikalardan memnuniyet noktasında mekânsal ayrışma söz konusudur. Bağcılar bölgesinde ikamet eden yaşlı bireylerde mekândan memnuniyet bahsi geçerken, Kadıköy bölgesi için belediye bazında ve genel farklı ihtiyaçlar ifade edilmektedir. Siyasi ve kültürel özellikler bakımından iki semt sakinlerinin ayrışıyor olması bu noktada farklı görüşlerin ifadesinde etkili olduğu gözlemlenmektedir.

3.6.15. Kentsel Dönüşümün Gerekliliği Görüşü ve Kentsel Dönüşüme Bakış

Birlikte yaşama ihtiyacının bir gerekçesi ve neticesi olarak kentler, insanların ürettiği ve yaşattığı, doğal hayatın bir parçası olan mekânlardır (Kaya, 2007). Kentleşme ve kentlileşme tarihinin yaşadığı değişim ve dönüşümler, bu kendiliğindenliğin önüne set çekerek, yapay kentlerin söz konusu olduğu yeni bir düzeni beraberinde getirmiştir. Kentlerdeki değişimlerin en büyük etkenlerinden biri de kentsel dönüşümlerdir. Kentsel dönüşüm, geniş anlamda kentsel mekânda belirli bir süre içinde yapılması planlanan, bilinçli, sistematik biçimde gerçekleştirilen, mekânın iyileştirilmesine yönelik yapılan ancak toplumsal üretimden uzak, daha çok tüketim toplumu ihtiyaçlarını karşılayan, tüm değişimlere karşılık gelmektedir (Aktaş Polat, 2015:186).

Kentsel dönüşümün mekân ve birey üzerindeki etkisi yadsınamaz; bununla birlikte, yaşadıkları mekânla uzun süreli ilişki içerisinde olan yaşlı bireyler kentsel mekânın en önemli parçalarından biridir ve yine kentsel dönüşümün etkilerini ölçümleyebileceğimiz bir kitle olma özelliği göstermektedir.

“Lefebvre, “(toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür.” varsayımının bir içerimi olarak, önemli bir saptamada bulunur:

“Mekân üretimi ve mekânın üretimi süreci varsa, tarih de vardır (...) Üretici güçler (doğa, çalışma ve çalışmanın örgütlenmesi, teknik ve bilgiler) ve elbette üretim iliş-

kileri, mekân üretiminde-belirlenmesi gereken-bir role sahiptirler. Bir üretim tarzın-dan diğerine geçiş çok büyük önem taş[ır]; çünkü bu, mekânı altüst ederek mekâna dâhil olabilen toplumsal üretim ilişkileri içindeki etkisidir. Her üretim tarzı-hipotez gereği-kendine uygun mekâna sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretilir (Ghulyan, 2017:4). ”

Lefebvre’in de dediği gibi mekân toplumsal bir üründür, kolektif üretilen bir alandır. Mekân ve birey bu kadar iç içeyken mekânın da birey üzerine etkisi muhakkaktır. Bu perspektifle konuyu okuyacak olursak kentsel dönüşümün mekânsal ve bireysel etkilerinin varlığı inkâr edilemez. Kentsel dönüşümün etkilerinin incelenmesi, kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında ilişki kurarak, toplumsal meselelerin anlamlandırılabilmesine imkân tanımaktadır ve kentsel dönüşümün bu etki alanı iyi okunmadığı sürece iyileştirmeye yönelik zanlar yerini yeni problemlerin oluşumuna bırakacaktır.

Yaşlı bireylerin, alışkın olduğu mekânda, tanıdığı, ilişki kurduğu ve güvendiği kişilerle aynı mekânı paylaşıyor olması büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu şartlar altında yaşam doyumu sağlanması mümkün olmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinin genel itibariyle bu sürece zarar verme olasılığı yüksek ihtimallidir (Ergun ve Dericioğulları Ergun, 2020:129). Ancak araştırma kapsamında yaşlı bireylere yöneltilen kentsel dönüşüme yönelik görüşlerde, genel kanı kentsel dönüşümün gerekliliği düşüncesidir:

- Yaşadığınız çevrede kentsel dönüşüm yapıldı mı, kentsel dönüşüm hakkındaki görüşünüz nedir?
- Yapıldı. Zaten bulunduğum ev de kentsel dönüşüm neticesinde yapıldı. Kentsel dönüşüm olması gereklidir. Bugün İstanbul bir deprem bölgesidir. Bunun için bütün riskli yapıların kentsel dönüşüm yasasından istifade edip yeniden yapılanması gerekir. (Ahmet, E, 77, Kadıköy)
- Kentsel dönüşüme giren binalar var ama sayısı henüz yeterli değil. Daha yapılması gereken binaların olduğunu görüyorum... insan hayatını riske edecek binalar bulunmakta Bağcılar ilçesinde. (Osman, E, 79, Bağcılar)

- Çok yapıldı. İyi oldu, güzel oldu. Yıkıldı yapıldı yeni evler sağlam oldu. (Naciye, K, 81, Kadıköy)

Yalnızca bir katılımcı kentsel dönüşüm eksikliğini gören açıklamalarda bulunmuş, eski yaşadığı mekândan ayrılmak durumunda kaldığını ifade ederek, memnun olmadığını belirtmiştir:

- Bizim evimiz zaten kentsel dönüşüm yapıldı. Ama evi küçülttüler kibrit kutusu yaptılar. Hiç kimse de sığmıyor içine, onun için biz evi kiraya verdik, başka evde kirada oturuyoruz. Hiç de memnun değilim. (Hayriye, K, 76, Kadıköy)

Genel anlamıyla kentsel dönüşüm kavramının, daha sağlam binalar yapılması mantığıyla kabullenildiğinde, gerekliliğinin savunulduğu gözlemlenmektedir. Ancak kentsel dönüşümü tecrübe etmiş ve eski yaşam alanının konforuna sahip olmayan bireyler, Harvey’in de “yaratıcı yıkım” olarak nitelendirdiği yeniden yapılandırma sürecinin aleyhine olmayan sonuçlarına maruz kalmaktadır. Kentsel mekanlarda gerçekleşen bu değişimlerde kentin dezavantajlı kesimleri mağdur olurken sermaye sahipleri daima kazanmaktadır (Ergun ve Dericioğulları Ergun, 2020:125). Yeni mekanların üretilmesi süreci, doğal bir devinimde gerçekleşirken, kentin yeni düzenler üzerine kurulması, yerleşim yerlerinin toplu ve hızlıca üretimini beraberinde getirmiştir. Lefebvre’nin mekân kuramındaki ifadesi ile de bu durum, bireylerin yaşam alanını seçme hakkından mahrum bırakmaktadır (2020:40).

3.6.16. Pandemi Sürecinde Yaşlı Olmak

2020 yılı itibariyle ülkemizde etkili olmaya başlayan koronavirüs hastalığı, tüm dünyayı etkisi altına almış ve toplumsal alana nüfuz ederek, değişim ve dönüşmeleri beraberinde getirmiştir. Koronavirüs hastalığının, etkileri hala devam ederken, bu sürecin en fazla etkilenen grubunun hasta ve yaşlı bireyler olduğunu söylemek mümkündür. Bu salgın, uzun süreli sokağa çıkma yasağı önlemleriyle birlikte bireyleri, evlerde kalmaya zorunlu bırakmış, yaşam mekânlarını ev içerisinde sınırlamıştır. Pandemi süreci yaşlı bireylerin söylem ve eylemlerde ön planda tutulduğu, en riskli grup tanımlaması ile, psikolojik

şiddete maruz kalmalarına sebep olan, (Soysal, 2020:296) sıkıntılı süreçleri içermektedir:

- Covid 19'a bağlı kısıtlanma sürecinde, ihtiyaçlarınızın karşılanması için nasıl bir yol izlediniz, 65 yaş üstüne sokağa çıkma yasağı size ne hissettirdi?
- Ben bunalıma girdim. Psikoloğa gittim, hâlâ ilaç kullanıyorum. Beni çok etkiledi. Dışarı çıkmamak değil de salgının korkusu mu oldu, ne olduysa ben çok fena strese girdim. Doktora zor gidiyordum, içim bayılıyordu fenalık geliyordu. Çok zor geçirdim hala da sakinleştirici ilaç kullanıyorum. (Hayriye, K, 76, Kadıköy)
- Çocuklarım yardımcı oldu. Dışarı çıkıp gezememek beni sıkıntıya soktu, ayaklarım ağrıyor zaten, çoluk çocuğum çok yoruldu benim için. Ben kendi ihtiyaçlarımı göremez oldum hem yaşlanmışım hem hastalık var. Kimse gelememi yalnız kaldım. Çok yalnız kaldık... Hastalıktan dolayı çok gidip gelme yok, öncesinde olurdu. Covid hem komşuluk ilişkilerini hem akrabaları birbirinden kopardı. Onun için çok gidip gelme yok. (Türkan, K, 80, Kadıköy)
- Bizler yaşlıyız kaldırırız evde olmayı, oturabiliriz. Namaz kılarırsın, tespih çekersin, vakit geçirdim. Gençleri sıkar ama. Camiler kapalı kaldı beni o üzdü, yani özledik. (Hüseyin, K, 66, Bağcılar)

Katılımcıların yanıtlarında, covid19 süreciyle birlikte, yaşlılık sorunlarının pekiştiği bir sürece girdiği gözlemlenmektedir. Tüm dünyayı etkileyen bir salgının, insanları demoralize etmesi kaçınılmaz bir durumken, medya ve söylemleri, yaşlı bireyler üzerinde onları etiketleyen bir tutum sergilemiştir. Pandemi süreci, yaşlı bireyler için zaten var olan ayrımcılık tutumlarını hem medyatik hem toplumsal düzeyde daha da derinleştirmiştir (Hastaoğlu, 2021:47). Hastalığın yarattığı panik ortamı, hastalanma korkusu, yaşlı bireylerin yakınlarıyla ilişki kurmasının önünde büyük bir engel oluşturmuştur. Bunun sonucunda, yaşlı bireyler, artan sağlık problemleri, yalnızlaşma ve psikolojik sorunlarla yüzleşmek durumunda kalmıştır.

SONUÇ

Bu araştırma ile kentsel mekânda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin, yaşlı bireylerin gündelik pratikleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilhassa bireylerin içinde bulundukları mekânın özleriyle dokunmuş parçaları kendilerinde taşıdıkları, yine mekânı, kendi nüanslarıyla şekillendirdikleri gözlemlenmiştir. Yaşlı bireyler için mekân, emeklilik dönemlerini geçirdikleri, aileleriyle ya da kendi başlarına kaldıkları, yeni bir hayat biçimini benimsedikleri dönemde yaşamlarını şekillendirdikleri yegâne alanlardır. Toplumsal bir ürün olan mekânın, çoğu zaman ikinci plana atılan yaşlı bireylerle de etkileşimi kaçınılmazdır. Bu bağlamda yaşlı bireylerin de mekânsallık okumasının yapılması, yaşlı sınıfının ürettiği mekânın biçimi ve mekândan nasıl etkilendikleri, hayatlarını nasıl şekillendirdikleri konusunun çalışılması; toplumsal yapıya yönelik sosyolojik araştırmalarda hem yaşlı bireyler hem de mekân kavramı tartışmalarına hizmet etmektedir.

Yaşlılık ve mekân ilişkisini konu alan bu çalışmada yaşlı bireylerin mekâna yönelik tutumları ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Yaşlı bireylerin, toplumsal devinimler sonucu kentsel mekânda meydana gelen değişimler karşısında onların da karşılıklı değişime uğradığı ve mekânın yapısını etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Burada bahsi geçen mekân kavramı sokak, mahalleden ibaret değildir. Mekân yaşlı bireyin yaşamını sürdürdüğü evi, bahçesi, apartmanı, sokağı, ilçesi aynı zamanda ilişki kurabildiği tüm alanlardır. Yani yaşlı bireyin canlı ya da cansız her varlıkla ilişki kurduğu uzamlardır. Bu bağlamda yaşlı bireyin mekanla kurduğu ilişkiye yönelik bulgular toplanması için parçadan bütüne, gündelik pratiklerini gerçekleştirdiği tüm alanları ilgilendiren sorular yöneltmiştir. Yaşlı bireylerin, mekânsal ilişkilerinin incelenmesine dair çalışmalara, toplumumuzda yaşlı nüfus oranının artış göstermeye başlaması ile ihtiyaç doğmuştur.

Yaşlılık dönemi, hayatın her evresinde içinde bulunduğumuz koşullarda olduğu gibi artıları- eksileri, zorlukları- kolaylıkları, yeterlilikleri- eksiklikleri içinde barındıran bir süreçten ibarettir. Öte yandan yaşlılık, psiko-sosyal gelişimin devam ettiği ve üretken olunan bir dönemi içermektedir. Hayat boyu edinilen deneyimler, yaşlılıkta problem çözme yeteneğinin son derece gelişmesini sağlamaktadır ve yaşlılık, geniş bir vizyon,

bilgi birikimi ile iyi bir sözcük hazinesinin de beraberinde getirildiği bir olgunluk döneminin ifadesidir (Yavuzer, 2020:88).

Ünlü düşünür Cicero'nun yaşlılık ile ilgili görüşlerini bahsettiği eserinde yaşlılık üzerine faydalı açıklamalara ulaşmak mümkündür. Yaşlı ayrımcılığına sebep olabilen ön yargılı tutumların altında yatan olumsuz düşünceleri, yaşlılıkla bağdaştıran görüşlerin aksine, insanın karakterinin gençliğinde nasılsa yaşlılığında da öyle devam ettiğini açıklamaktadır. Yaşlılığın keyifli yönlerini ortaya koymak ve ılımlı bir yaklaşım benimsemek, yaşlılığa karşı çoğunlukla, toplumsal açıdan olumsuzluklarla ilişkilendirmelerin önüne set çekebilmek açısından önemlilik arz etmektedir. Cicero'nun eserinde, konuya ilişkin tutumu şu şekildedir:

“Huzurlu, sorunsuz ve yumuşak bir ömrün yaşlılık çağı da sakin ve rahat geçer. Platon'un yaşlılığının böyle olduğunu biliyoruz, öldüğünde 81 yaşındaydı ve son ana dek yazmaya devam etti. Isokrates'in yaşlılığı da böyleydi. Panathenaicus isimli kitabını doksan dört yaşında yazdığını kendisi söylüyor, sonrasında beş yıl daha yaşamıştır. ... Akılsızlar kendi kusurlarını ve suçunu yaşlılığa yükler.” (Cicero, 2020:10).

Kamusal alan yahut özel alan fark etmeksizin, yaşlılık tecrübeleri ve bilgeliğinden faydalanılması hem yaşlı bireylerin yaşam doyumunu artıracak hem de toplumsal alanla bütünleşme sağlanarak genel çerçevede iyi ilişkiler kurulmasına zemin sağlayacaktır. Bu çalışmanın, daha huzurlu bir yaşlılık dönemi, daha kabul edilebilir yaşlılık hizmetleri ve daha ılımlı bir yaşlılık algısı oluşumuna yönelik düşünsel bir zemin sunması ile yaşlılık alanına dair çalışmalara hizmet etmesi ve yaşlılığa ilişkin farkındalık oluşturmaya temenni edilmektedir.

Mekân ve birey, tarih boyunca birbirini besleyen ve etkileyen ilişki biçimlerine sahip olmuş, birlikte ele alınması gereken alanlar olarak varlık göstermiştir. Tarihsel perspektifte gözlemlediğimiz tüm süreçler göstermektedir ki birey ve mekân birbirinden ayrı düşünülememektedir. Bireyler mekânın sunduğu imkanlar neticesinde hayatlarını kurmuş ve devam ettirmişlerdir, bununla birlikte bulundukları mekanların değişiminde de etkili olmuşlardır. Kentleşmenin farklı bir boyut kazandığı dönemler öncesinde mekânsal değişimler, insan ihtiyaçları ölçüsünde doğal bir sürece tabii iken, özellikle

neoliberal politikaların da etkinleşmeye başlamasından itibaren kentsel dönüşüm vb. projelerin de etkisiyle kapitalizm kısıcında değişen mekanlar karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel mekanların göz ardı edilen gruplarından birini de yaşlılar oluşturmaktadır. Ülkemizde artan yaşlı nüfusun ve nüfus piramidini değiştirecek ölçülere geldiğinin farkında olunmaması mekân ilişkilerinde yaşlılara yer verilmemesinin nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa mekân ilişki ağları ile var olmakta ve gündelik pratikler üzerinden okunabilmektedir. Araştırmada yaşlı bireylerin gündelik pratiklerinin biçimlerine yer verilmiş ve iki farklı yerleşim alanında olası, sosyoekonomik, dini, siyasi, cinsiyet ve kültürel özellikler değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları yaşlı bireylerin en çok zaman geçirdikleri mekânın evler olduğunu, mekâna dair algıların mekânın bedenselleşmesi sonucunu doğurabildiğini, cinsiyete bağlı olarak mekân kullanımlarının değiştiği gözlemlenmiştir.

Mekânın yaşlılara sunduğu imkanlar genel anlamıyla kısıtlıdır, günümüz kentleşmesinde yeşil alanların sınırlı olması, yaşlıların özellikle pandemi dönemi ile de birlikte eve dair paylaşımlarını artırmıştır. Uzun yıllar aynı mahallede yaşayan yaşlı bireyler mekâna dair sosyal ilişkilerini geliştirebilmiş, kısmen mahalle kültürünü yaşatabildiğini ifade etmiştir. Bunun sonucunda yaşlı bireyin yaşam doyumu sağladığı, sosyal ilişki ağlarının kuvvetli olmasının tercih edilen bir durum olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kentsel dönüşüm vb. projelerin mekânsal değişimler oluşturması beraberinde sosyal alanı da değiştirdiği göz ardı edilmemelidir. Maddi kaygıların, konfor alanlarının yitirilmesine sebep olduğu tartışmalarına yer veren yaşlı bireyler, ev sahibi olmanın dört duvardan ibaret olmadığı görüşünü savunmaktadır.

Bireylerin yaşadıkları mekân ile özdeşleştiğini anlamlandıran habitus kavramı, araştırma kapsamında mekânsal okumalara çerçeve sunmuştur. Yaşlı bireylerin içinde bulundukları zor koşulları dahi içselleştirdiği ve mekâna dair beklentilerini bu itaatkâr duygu ile öteledikleri söylenebilir. Mekâna dair daha iyi imkanların sunulmasının imkanının olmadığı düşüncesi, daha iyisini hayal etme olanağının da ellerinden alındığının bir göstergesidir. Mekân yaşlı bireyler için sevdikleriyle huzurlu bir şekilde yaşam sürebildikleri alanlar olma özelliği göstermektedir. Modern hayatta çoğu yaşlı birey için yaşadığı ev ve mesken çevresi ilişki kurdukları mekânlar olarak sınırlılık

göstermektedir. Bu bağlamda yaşlı bireyler için ilişki kurabildiği mekân dar bir alandan ibaret olmaktadır.

Yaşlı bireylere yönelik geliştirilen politikalar maddi desteklerin sağlanması ve sağlık alanına yönelik yoğunluk içermektedir. Ancak mekânsal anlamda yaşlıların sosyal ilişkilerini destekleyecek politikalar azınlıkta kalmaktadır. Aynı zamanda yaşlı bakım evlerini yaşlıların mekânsal paylaşımlarını sağlayan, iyileştirilmiş koşullarda hizmet sağlayacak biçimde yaygınlaştırılması gerektiği de katılımcıların beklentileri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda yaşlı bireylerin mekâna dair paylaşımlarının kısıtlı olduğu, onların ihtiyaçlarına yönelik yeni düzenlemeler gerektiği, sosyal ilişki ağlarının varlığının yaşamdan doyumlarını olumlu etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Günümüz sanayi kent politikaları yaşlı bireylerin refahını göz önünde bulunduran yapılanmalara yer vermekte kısıtlı kalmaktadır. Yaşlı bireylerin topluma entegre olabilmeleri, bağımsız yaşama imkanına sahip olmaları ve yaşam tatminlerinin sağlanması için, mekâna dair ihtiyaçlarının giderilmesi ve yeni yaşlı mekanlarının kurularak gündelik pratiklerini gerçekleştirebilmelerine imkan sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

- <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/> adresinden alınmıştır
- (1982). 2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa> adresinden alındı
- (2021). Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227> adresinden alınmıştır
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). 2022 tarihinde <https://www.aile.gov.tr> adresinden alındı
- Abay, A., & Bekaroğlu Doğan, Y. (2012). *İstanbul Yaşlılık Çalıştayı Kitabı*. İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi.
- Akbaş, E., Taşdemir Yiğitoğlu, G., & Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4542-4562.
- Akdemir, P., Görgülü, A., & Çınar, F. İ. (2008). Yaşlı İstismarı ve İhmali. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 68-75.
- Aktaş Polat, Y. (2015). Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Bütüncül Bir Bakış:Elazığ Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 185-202.
- Alver, K. (2010, Aralık). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. *İdeal Kent*(2), 116-139.
- APK Daire Başkanlığı Araştırma Müdürlüğü. (2004). *Sosyal Doku Projesi Araştırmaları - Yaşlılar*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Arlı, A., & Göker, E. (2014). Kent Sosyolojisini Bourdieu ve. *Cogito*(76), 121-140.
- Arpacı, M. (2020). Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisinde Beden, Cinsiyet ve Cinsellik. *İmgelem*, 245-264.
- Bilgili, M. (2016). Coğrafya Öğretiminde Mekan ve Yer Karmaşası Üzerine Bir Araştırma. *Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 11-19.

- Bilgin, N. (2011). *Eşya ve İnsan*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Akademik Aklın Eleştirisi*. (P. B. Yalım, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin, & A. Sümer, Çev.) Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Bourdieu, P., & Chartier, R. (2014). *Sosyolog ve Tarihçi*. (Z. Karaca, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Böke, D. K. (Dü.). (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Ceylan, H., Ayar, M., & Günel, Z. (2015). Küresel ve Yerel Perspektiften Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamalar. M. Şentürk, & H. Ceylan içinde, *İstanbul'da Yaşlanmak* (s. 61-107). İstanbul: Açılım Kitap.
- Cicero. (2020). *Yaşlı Cato veya Yaşlılık üzerine*. (C. Çevik, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çayır, K. (2018). Ders Kitaplarında Yaşlılık Temsili. D. A. DUBEN içinde, *Yaşlanma ve Yaşlılık* (s. 79-95). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çiftçi, Ü. (2019). Kent Mekanında Gündelik Yaşam Pratiklerini Etkileyen Sınır Tanımlayıcıların Betimlenmesine Yönelik Bir Deneme- Üsküdar Örneği. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*.
- Demirbağ, B., & Timur, M. (2012). Bir Grup Yaşlının İlaç Kullanımı İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1-8.
- Dikkol, S. (2020). Sosyal Medya Alanına Bourdieücü Bir Yaklaşım: Facebook Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 169-188.
- Dursun, O. (2018). Toplumu Pierre Bourdieu İle Düşünmek. *Global Media Journal TR Edition*, 68-123.

- Dülgeroğlu- Yüksel, P., & Kerem, D. (Dü). (1998). *Göç, Kent ve Gecekondu*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Ergun, C., & Dericioğulları Ergun, A. (2010). Harvey'in Mekan Tartışmaları Ekseninde Yaşlıların Gözünden Kentsel Dönüşüm. *Akademik Hassasiyetler*, 121-145.
- Esendemir, Ş., & Sağman, M. (2019). Yaşlanma Ve Mekan İlişkisi Üzerine: Türkiye'de Yaşlı Erkek Bireylerin Camii ve Kahvehane Kullanımlarının Analizi. *Academic Review Of Humanities And Social Sciences*, 19-39.
- Etil, H., & Demir, M. (2014). Pierre Bourdieu'nün Bilim Sosyolojisine Katkısı: "Alan Teorisi", "Habitus" Cini ve. *Cogito(76)*, 312-350.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 1-29.
- Görgün Baran, A., Günay, B., Bereketli, B., & Işık, I. (2020). Sosyal Sermaye, Güven ve Yalnızlık Açısından Yaşlıların Yaşam Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 72-89.
- Gülhan, S. (2013). Özgürlüğün Coğrafyası: Mekansallığın Triyalektik Praksisi ve Bütünsellik Arayışına Dair Bir Tahlil. *Mülkiye Dergisi*, 31-70.
- Hastaoğlu, F. (2021). Yaşlıların Pandemi Sürecindeki Biyopsikososyal Etkilenimleri. *YAŞLI SORUNLARI ARAŞTIRMA DERGİSİ*, 45-49.
- Hubbard, P., & Kitchin, R. (2021). *Mekân ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İstatistiklerle Yaşlılar, 2020*. Aralık 3, 2021 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr> adresinden alındı
- Kalaycı, A. R. (2011). *Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler*. Ankara: T.C Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Kalınkara, V., & Arpacı, F. (2013). Yerde Yaşlanma. *VII.Ulusal Yaşlılık Kongresi*, (s. 54-60). Karabük.

- Kaplan, M., & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *HABITUS Toplumbilim Dergisi*, 23-37.
- Karmaz, E. (2021). Mekanın Gündelik Yaşam İçinde Kurgulanışı: Özne-Mekan Etkileşim Süreci. *Mekanı Düşünmek* (s. 67-91). içinde Ankara: Nika Yayınevi.
- Kaya, E. (2007). *Kentleşme ve Kentlileşme*. Okutan Yayıncılık.
- Kayacan, G. (2017). Modern Toplumlarda Yaşlılık, Ölüm Algısı Ve Yaşçılık. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15-29.
- Kaygalak, İ. (2011). Postmodern Eleştirilerin Coğrafi Düşünce ve Yeni Mekân Kavrayışları Üzerine Yansımaları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1-10.
- Kılıç, U. K., Kızılsırlanoğlu, U. C., Özsürekci, D., Köklü, D., & Ülger, D. (2013). Geriatri Bilim Dalı Olan Bir Üniversite Hastanesinde Geriatri Tanınma Oranları. *Türk İç Hastalıkları Uzmanlık Dergisi*, 135-140.
- Kurban, Akman, S. (2019). Aynı Mekanda Ayrılıklar: David Harvey'ın Mekansal Farklılaşma Kuramına Dair Bir Değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*, 3266-3273.
- Küntay, E. (2014). Aile Desteğinden Devlet Desteğine Geçiş: Yatılı Bakım Kurumlarındaki Yaşlılar. Ö. A. Pınar AKKUŞ içinde, *Sosyal Hizmet ve Öteki* (s. 232-245). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Kentsel Devrim*. (S. Sezer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik Hayatın Eleştirisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Mekanın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern Dünya'da Gündelik Hayat*. (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2020). *Şehir Hakkı*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Low, S. (2014). Placemaking and Embodied Space. A. Sen, & L. SILVERMAN içinde, *MAKING PLACE Space And Embodiment In The City* (s. 19-44). Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

- Low, S. M. (2003). Embodied Space(s): Anthropological Theories of Body, Space, and Culture. *Space and Culture*, 9-18.
- Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı. (2008). *İstanbul'da Yaşayan 65 Yaş ve Üzeri Nüfusun Demografik, Ekonomik ve Sosyal Profili*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Massey, D. (2001). *Space Placa and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Morley, D., & Robins, K. (2011). *Kimlik Mekânları*. (E. Zeybekoğlu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özbay, F. (2014). *Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri*. Boğaziçi Üniversitesi. Ankara: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İPSOS.
- Özbay, F. (2017). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. İstanbul: İletişim.
- Özbek, D. A. (2018). Beden Etkileşimli Mekan Tasarımı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 133-142.
- Özdemir, E. (2010, Mayıs). Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar:Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi. *İdeal Kent*(1), 44-77.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine'. *Liberal Düşünce*, 121-141.
- Poyraz, M. (2011). İstanbul Paris'in Yoksul Kenarları İle Merkez Arasındaki Bağlar ve Kopma Noktaları. *toplumbilim* , 15-22.
- Prof. Dr. Nuray Kırdı. (2007). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (D. Bayrak, H. Arslan, & Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Santrock, J. W. (2014). *Yaşam Boyu Gelişim*. (P. D. Yüksel, Çev.) Ankara: Nobel Yayınları.

- Soja, E. W. (2019). *Postmodern Coğrafyalar*. (Y. Çetin, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Solak, Y. D. (2017). Mekan- Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13-37.
- Soysal, A. G. (2020). Koronavirüs Salgını ve Yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 290-301.
- Şentürk, M., & Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da Yaşlanmak, İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Şentürk, M., & Kurtkapan, H. (2017). Yaşlılığın Mekânsallaşması: Kadıköy Moda'daki Bir Apartman Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4-19.
- Şentürk, M., & Yaman, Ö. (2013). *Kentleşme ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2014). Mekan Sadece Mekan Değildir: Kentsel Mekanın Yeni Tezahürleri. *Doğu Batı*, 85-106.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). *Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. 2022 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/> adresinden alındı
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tufan, İ. (2007). *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu*. Antalya: GeroYay.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018, 5 16). *İstatistikliklerle Gençlik*. 12 2018, 19 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni: <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alındı
- Usta, P. D. (2020). Mekan Ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açısından İrdelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 25-30.

- Üstün, E. (2015). Sinematografik Üretim: Mekan Ve Zaman Deneyiminin Bedenleşmesi. *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Vurmay, M. A. (2010). Edebiyat, Coğrafya ve Uzam: Hardy'nin Yuvaya Dönüş Adlı Romanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 207-220.
- Wacquant, L. (2019). Kenti Bourdieu'yle Düşünmek:İlişkisi, İlkeleri ve Uygulamaları. (A. Akçaoğlu, Dü.) *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 146-175.
- Yaman, Ö., & Acar, M. (2015). *Türkiye Sosyal Hizmet Birikiminde Yaşlılık*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Yaprak Akçakaya, E., & Him, M. (2020). Yaşlıların Sosyal Ağlarının Afet Riski Bağlamında Değerlendirilmesi. *Yaşlılık ve Çalışmaları Dergisi*, 3-16.
- Yarcı, S. (2011). Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 125-135.
- Yavuzer, P. D. (2020). *Mutlu Yaşlanmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yazıcı, S. (2014). Gerontoloji ve Gelişim Süreci. N. Korkmaz, & S. Yazıcı (Dü) içinde, *Küreselleşme ve Yaşlılık* (s. 21-39). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Yerli, G. (2017). Yaşlılık Dönemi Özellikleri ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1278-1287.
- Zeybek, S. O. (2016). Ekolojinin politikası: Yeni sınırlar, Yeni aktörler. *Toplum ve Bilim*, 7-26.